

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2015/3

Sebestyén László felvétele

TARTALOM

◀ A vak piktor s az örök honleány	2
<i>Buza Péter</i>	
REGGEL	
Állóképesség	6
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
◀ Erkély-jelenetek	8
<i>Elek Lenke</i>	
Passzívház, avagy a közgondolkodás jövője	10
<i>Kálmán Attila</i>	
BUDAFOK-TÉTÉNY	
Városfejlesztés peremhelyzetben	12
<i>Somogyi Krisztina</i>	
FÉNYIRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
Simplicissimus Budapestje	18
◀ Főhajtás Neuschloss Kornél emléke előtt	20
<i>Kassai Ferenc</i>	
ÖTVEN ÉV	
Padlógázzal dodzsemezni	22
<i>Csontó Sándor</i>	
Kirakatforradalom a Körúton	24
<i>Szántó András</i>	
◀ Száz év a fővárosi buszokon	26
<i>Zsigmond Gábor</i>	
Nagykörút	28
<i>Szentpály Ágnes</i>	
Volt egy feketém...	28
<i>Saly Noémi</i>	
Sokszínű zenevarázslat	30
◀ Egyet fizet, kettőt kap	30
Egy „játékos” ember	30
Hideget, meleg szívvel!	31
Kézmosás óra	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ Kalap, kabát	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST Főváros Közgyűlése Tarlós István előterjesztése nyomán 2015. február 25-én elfogadta a javaslatot „a fővárosi kitüntető díjak alapításáról és adományozásáról” szóló 28/1992. (X.1.) Főv. Kgy. rendelet, a díszpolgári cím adományozásáról szóló 26/1993. (VIII.1.) Főv. Kgy. rendelet, valamint a Fővárosi Önkormányzat Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 53/2014. (XII.12.) Főv. Kgy. rendelet módosítására”

Ebben a még 1989-ben megalkotott, majd 1990-ben és 1992-ben újra elfogadott jogszabályban megfogalmazottakat módosítják. Felelemlik a Pro Urbe Budapest, a Budapestért, és a Főváros Szolgálatáért kitüntetésekkel járó összeg mértékét 500 ezer, 300 ezer, illetve 200 ezer forintra, s mostantól majd egymilliót juttatnak az „élő természetes személy” díszpolgároknak, akiknek az elismerés mellé eddig nem járt pénzjutalom (csak annyi, hogy az elhalálozásuk esetén a Főváros őket „saját halottjának” tekintve állja a temetkezés és a díszsírhely költségeit.)

Meghatározzák a rendelet módosításában, hogy az évente kiadható díszpolgári elismerések száma nem lehet több hatnál és a posztumusz díszpolgároké (!) kettőnél.

Díszpolgár, fogalmaz a jogszabály is, az az „élő természetes személy”, akinek az érdemeit így ismeri el egy város. Nem „dísz-halottjának”, hanem dísz-polgárának tekinti a kitiüntetett. Ez – igazolja is az elmúlt másfél évszázad gyakorlata – így helyes. Most ne firtassuk, hogy a politika miként jelenik meg az elismertek névsorában, hogy miként lett díszpolgár a Bach-korszak „névadója”, Alexander von Bach, a szabadságharc levezetésében élenjáró Paskievics, Windisch-Grätz és Haynau vagy 1947-ben Sztálin. Ezt a „polgári” elismerést aztán nem osztották ki a további évtizedekben, talán ezért úsztuk meg Rákosit vagy éppen Kádárt.

De mostantól bárki lehet díszpolgára Budapestnek, akár holtában is! Nem tudhatni, legfeljebb gyaníthatni, hogy éppen politikust, színészt, focistát vagy táncdalénekest tart majd fontosnak így megbecsülni az előterjesztő. Hogy aztán majd az ő nevéől lex-akárkinek nevezze el a város íratlan s írott történelme ezt a talán morbidnak is nevezhető rendelkezést. Ami ellent mond a józan észnek, kezelhetetlen problémát okozva most és mindörökké. Mert miként is lehetne az évi két posztumusz díszpolgári címet kiadni, a jelölteket kijelölni a főváros életében (is) jelentős olyan kiválóságok köréből, akik sohasem voltak díszpolgárok sem Pesten, sem Budán, sem Budapestben?

Mechwart András, Bláthy Ottó, Zipernowsky Károly és Déry Miksa, Semmelweis Ignác, Eötvös Lóránd, Szentgyörgyi Albert, Teller Ede, Gábor Dénes, Neumann János és további Nobel-díjasok; Bartók Béla, Kodály Zoltán, Egressy Béni, Erkel Ferenc, Paulay Ede, Kelemen László, Latinovits Zoltán, Ruttkai Éva, Gábor Miklós, Várkonyi Zoltán, Darvas Iván, Sinkovits Imre, Ferencsik János, Székely Mihály, Solti György, Simándy József, Gobbi Hilda, Kabos Gyula, Jászai Mari, Blaha Lujza, Korda Sándor, Kertész Mihály, Rózsa Miklós, Fényes Szabolcs, Kálmán Imre, Lehár Ferenc; Gerbeaud Emil, Gundel Károly, Glück Frigyes, Dobos C. József, Magyar Elek – a hazai vendéglátás nagyjai közül csak néhány. Diocletianus császár, aki itt járt amikor Pannonia voltunk, vagy akár Szent István, Mátyás király, II. Rákóczi Ferenc, Lónyay Menyhért, Széll Kálmán...; Batthyány Lajos és az aradi vértanúk; Podmaniczky Frigyes, Hild János, Feszli Frigyes, Lechner Ödön, Hauszmann Alajos, Clark Ádám, Kós Károly, Schikédanz Albert, Ybl Miklós, Medgyaszay István, Steindl Imre, Schulek Frigyes, Komor Marcell, Lajta Béla, Zolnay László, Siklóssy László; Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Radnóti Miklós, Márai Sándor, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, József Attila, Szerb Antal, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Heltai Jenő, Rejtő Jenő; Mednyánszky László, Csontváry-Kosztka Tivadar, Benczúr Gyula, Kondor Béla, Stróbl Alajos, Telcs Ede, Zala György, Székely Bertalan, Rippl-Rónai József, Lyka Károly, Szinyei-Merse Pál, Moholy-Nagy László, Amerigo Tot, Robert Capa... Legendás sportolók közül esetleg a most elhunyt focista, Buzánszky Jenő, vagy a korábban meghalt Grosics, Lóránt, Lantos, Zakariás, Bozsik, Budai II., Czibor, Hidegkuti, Kocsis...?

S a lista természetesen bőven bővíthető – ez a felsorolás csak azt illusztrálja, milyen mély erdőbe lavírozta bele magát a főváros köztisztviselője. Az ember csak csodálkozik: miért kell most, a rendszerváltás után huszonöt évvel, a főváros évezredes történetében először posztumusz díszpolgárokat választani? Hol van – mert most nagyon kellene, igen-csak kézre állna – Vitéz László palacsintásütő serpenyője? Kölcsönadhatná a zseniális bábművész, Kemény Henrik, aki szintén nem lett életében díszpolgár, BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata
Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXVIII. évfolyam, 3. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávora Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter, Csontó Sándor,
Deme Péter, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit, Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula**

A BUDAPEST facebook oldalának
szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
E-mail: szerk@budapestfolyoirat.hu
Web: <http://www.budapestfolyoirat.hu>

Kiadja:

Press Xpress

Felelős kiadó: Dr. Dávid Ferenc
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.

Telefon: 577-6300, fax: 323-0103

Lapigazgató:

Fabók Dávid

Terjesztés:

HÍRVILÁG Press Kft.

Telefon és fax: 411-0491

hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését
az NKA támogatja

Nyomdai munka:

Pharma Press Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Állóképesség

(6. oldal)

A hátsó borítón:

A vak piktör s az örök honleány

(2. oldal)

A vak piktor s az örök honleány

Buza Péter

Mezei Józsefre, az elfelejtett negyvennyolcas festőre régi barátom, Nagy Gyöngyvér csíkszeredai muzeológus hívta fel a figyelmemet. Adatokat gyűjtött Muhi Sándor művészettörténész számára, aki monográfiát írt Petőfi egyik első portréjának piktoráról, s azért fordult hozzá, mert megtudta, hogy Gyöngyvér Mezei leánytestvérenek a dédunokája. Asszonynéiről kérdezett a muzeológus – így lett főszereplője ennek a mostani írásnak Szűcs Zsófia, Jókai Mór: Budapestnek emlékül című kötetem epizód szereplője.

Mezei József: Petőfi Sándor, 1846, olaj, vászon, 13,2x10,1 cm

forrás: MNM TKCS

Mezei József (később a rá emlékezők többnyire, tévesen, y-nal írták a nevét) 1848 decemberének közepén utazott Nagybányára, hogy beálljon honvédnak Bem erdélyi seregébe. Besztercén festette az első portrét az egyik üteg parancsnokáról. Állomásról állomásra vonulva tovább a sereggel február közepén már mint hadnagyot érte hadvezetési baleset. Idő előtt vezényelte alkalmatlan pozícióba Medgyes térségében Gábor Áron rézágyúit, ami miatt Czecz János, Bem tábornok főnöke hirtelen haragjában elbocsátotta a haza szolgálatából. De másnap érte küldött:

– *Hallom, hogy ön csinosan fest, fessen le engem is!*

Petőfi nem alkuszik

Egy bizonyos Bodon József rendezte sajtó alá a Petőfi-vel egy esztendőben, Kislétán született mérnök-gyakornokból lett festőművész negyvennyolcas naplóját, s adta közre 1880-ban a Vasárnapi Ujságban. Ezekből a sorokból olvasható ki mindaz, amiről fentebb szó volt. S az is, hogy Mezei két év szünet után ezeken a csatatereken találkozott újra – és utoljára – költő barátjával. Egészen pontosan 1849. január 28-án, Szelindeknél.

– *Hoztál-e festéket, Józsi?* – hangzott el a baráti ölelést követően azonnal a kérdés. Merthogy Bem apó kísérői körében éppen akkor vert tanyát a gondolat, hogy a legendás hadvezért éppen ideje volna lefestetni valakivel. S miért is ne Mezeivel, a barátjával, aki róla is milyen remek portrét kanyarított 1846-ban, amikor Szatmáron (életükben először) találkoztak.

A műtisztek azóta is feleselnek egymással arról (persze ez inkább csak a közel-kortárs 19. századra igaz), vajon kinek a bűne az arcmás merevsége? A piktoré, akinek csak ennyire futotta, vagy a modellé, aki kemény tartással és szigorú arccal néz szembe a festővel. Mostanra ez az utóbbi vélekedés kerekedett felül. Tudjuk már, hogy Petőfi több alkalommal és dokumentáltan beleszólt a róla készülő portré kivitelezésébe. Ha kellett, bele is javított. Kevés reklámeszköz állt rendelkezésére a saját imázsépítésükön munkálkodóknak az idő tájt, a forradalom költője szinte ezzel az egyetlen lehetőséggel számolhatott – és számolt is, következetesen.

Ami a Bem-akció folytatását illeti, parancsnoki stábja tagjainak nem sikerült rábeszélniük a tábornokot, hogy üljön portrét Mezei hadnagynak: „...hajlíthatatlan maradt – írja a Művészet 1910. 6. számában *Farkasfalvi Imre*, a mindmáig egyetlen Mezei-biográfia

Az erkélyről Szűcs Zsófia, az emeletről Jókaiék nézhettek át a Nemzetihez (Múzeum krt. 5.)

fotó: Sebestyén László

publikálója –, *de a festő úgy megnézte magának jellegzetes arcát, kiálló pofacsontját, hogy ő is, valamint Petőfi akárhányszor lerajzolta a homokba, sőt, olajfestményt is készített róla, amely Borsos fényképész másolatában később forgalomba került.*” (A már vak Mezei megsegítésére ennek fotómásolatait forgalmazta ötven példányban Calderoni, Pesten. Nem sikerült egynek sem a nyomára bukkannom.)

Bem adjutánsa Segesvárnál befejezte dicsőséges földi pályafutását. Barátja, Józsi, aki megúsza a Világos utáni leszámolást, 1849-ben Pestre utazott, hogy *Marastoni Jakab*nál, a mai Deák Ferenc utca Deák téri végénél kitanulja új hivatását, amelyhez főleg az erdélyi hadjáratban kapott kedvet, tucatnyi negyvennyolcas hadfi megörökítése során. Fél évig tartott a kurzus, majd Nagybányára költözött. 1852-ben visszatért Pestre: itt fejezte be a bányai katolikus templom hat mellékoltárának képeit. S feleségül vette *Guzmán Paulinát*, *Guzmán János*nak, a kincstári aranybevéltő hivatal vezetőjének árván maradt leányát.

1857-ben Munkácson és Nagylucskán dolgozik templomfestőként. De megfordul Szerednyén, Tövisfalván, Máramaroszigeten is. Portrék, zsáner- s tájképek is bőven születnek vásznain, ezeket rendre bemutatják a pesti műtárlatokon.

Mérhető sikereket ér el, amikor bekövetkezik a katasztrófa. Nagybányán, 1862-ben egy Szentháromság-freskó festése közben szemideg-gyulladását kap a kegyetlen hidegben, s bár éppen arra készül, hogy elkísérje *Orbán Balázst* a Székelyföld anyaggyűjtő útján, hogy a készülő mű illusztrációit előkészítse – kitanulta a fotográfiát s exponál is egy-két képet, vázlat gyanánt –, kénytelen visszatérni Pestre.

Megvakult.

Ház az országúton

„... nagyanyai ágról ismét egy nagy vagyoni családból való közös eredetünk: A Szűcsökéből. Szűcs Lajosné még a hetvenes években mindenkitől ismert alakja volt a budapesti társaságnak. Nagy háza volt a Múzeum körúton, villája Balaton-Füreden: az idény alatt minden este ott lehetett látni a Nemzeti Színházban, szögletpályájában. Jótékonyágáról beszélt minden közintézet. Szép öregasszony volt.

En is kaptam tőle valamit: ennek a regénynek az alapszemjéte. (...) Együtt utaztunk át a Kisfaludy gőzösön Balatonfüredről Siófokig. A feleútban kegyetlen nagy vihar fogta elő a hajót: a veszedelmes Bakony szele egyszerre háborgó tengert ala-

kított a kedves tóból: az utazók férfai, nője mind tengeribetegséget kapott, s menekült a kabinokba. Csak mi ketten: nagynéném és én maradtunk a földézetten, föl sem véve az egész hajótáncoltató zivatart.

„Utóhangok az Arany emberhez” címmel fűz hozzá egyik legsikeresebb, 1873-ban megjelent regényéhez másfél nyomtatott oldalnyi Jókai – ebből idéztem a fenti sorokat.

Jókai és Róza Füreden, abban az évben amikor az Arany Ember megjelent

– Csak fenntartja mibennünk az erejét az ősi Szűcs vér – mondá a nagynéném; ki maga is Szűcs családból született: nagyanyámnak nővére volt: férje után lett gazdag.

S aztán odaültetett maga mellé, s az alatt, amíg az »Arany ember« regényemnek a végét képezi, a fiatal özvegy, annak a vőlegénye: a katonatiszt, társalkodónője, a tiszt korábbi kedvese és annak anyja között, kiket ő mind személyesen ismert.”

Szűcs Lajosné Szűcs Zsófia igazi „honleány”, Baracs-káról. Ahol a terebélyes Szűcs család élt, akik akkor a település határának jelentős részét birtokolták, s ahol nem volt ritka eset, hogy a leányt és (majdani) férjét is ugyanúgy hívták: Szűcsnek.

Zsófia 1790-ben született, s 1842-ben özvegyült meg. Az évtized végére hozza meg élete talán legfontosabb döntését: Pestre költözik. Előtte még, a negyvenes évek végén, megvásárolta a város határában jelentős földeket is (főleg a Városliget környékén, például a mai Széchenyi fürdő területét, ahol aztán Cséry Lajos – egyik

örököse – rendezte be ismert mintagazdaságát). Saját belvárosi házat is vesz, amit 1850-ben bővít-épít át, hogy akkortól végleg pesti lakos legyen.

Fontos helyen lévő ingatlan a mai számozás szerinti Múzeum körút 5. *Diescher Józsefet* nevezi meg tervezőjeként a szakirodalom, de *Déry Attila* hozzáteszi, a mesterrel együtt dolgozó ifjú *Feszl Frigyes* is lehetett a gótizáló-romantikus korai bérpalota építész. (Mindenesetre a Cséry major minden épületét *Diescher* jegyzi – ezeket a mai fürdőpalota építéssor bontották le.)

Jókaiék 1851 és 1853 között laktak itt, s hogy így történt, azt elsősorban a tulajdonos jóindulatának köszönhetik. Minimális lakbérért fogadta be a bujkálás nyomorúságából éppen csak megszabadult író és hitvesét. Azt is magára vállalta, hogy összehívja anyósával Rózát. Komáromba utazott a nagyasszonyhoz, és sikerült is kieszközölnie, hogy fogadja végre a menyét és aztán be is fogadja a familiába (*Jókay Józsefné* és *Szücs Zsófia* édesanyja testvérek voltak).

Jókai Mór élete és kora című művében *Mikszáth* is megírja ennek a sikeres ak-

kiolvasható, más Szücsök is élhettek egy háztartásban a gazdag özvegygel: „Egész nap égett a tűz a térs konyhában, sütöttek, főztek a nénikék számára.”

Bókay Árpád is megírja ezt a legendás konyhát emlékiratában (Ez a Bókay úgy látszik egy intelligens ember címmel jó részét jelen sorok szerzője rendezte sajtó alá, de abból a válogatásból ezek a most idézett mondatok kimaradtak):

„Édesanyám 1832-ben (...) született (...) *Atyja Szántói Szabó József, anyja baracskai Szüts Krisztina*. (Szücs Zsófia *András* nevű bátyjának leányáról van szó – B. P.) *Anyám 14-ik gyerek volt. Szülőhelye Tápiószentmárton. Itt érte Atyja korai halála 1840-ben.*”

Szücs Krisztina, hogy iskoláztassa a leányait, Pestre költözött: „*lakásuk a Zöldfa-Vámház körüti sarok volt. Innen jártak a lányok* (Bókay Árpád édesanyja, Judit, és ikertestvére, *Biri* – B. P.) *az akkor legelőkelőbb intézetbe, a Janitsné félibe.*”

Három évvel később meghalt a leányok édesanyja is. Nagyanyjuk, *Szücs Andrásné* fogadta be őket baracskai háztartásába. *Szántai Szabó Judit* – *Bókai János* majdani felesége, *Bókay Árpád* édesanyja az ő halála évében, tizennyolc esztendősen érkezik újra Pestre, s éppen 1850-ban: a vadonatúj országúti palotába. „*Özv. Szüts Lajosné (Asszonynéni volt a családban általános neve) ajánlatát elfogadva, hozzá költözött s négy éven át egy másik nagy szellemű asszony körébe jutott (...)* *Télen át Pesten voltak, nyáron Ráczkeresztúron (nyaralója volt ott Szücs Zsófiának – B. P.) Asszonynéni nagy házat vitt az akkori fogalmak szerint. Gyűlhelye volt háza nemcsak a nagy rokonságnak, hanem az írói és politikai világ legjobbjainak is. (...) Mama azt a négy évet, amelyet Szüts Lajos néninél töltött, mint élete legtanulságosabb, legjobban nevelő éveit festette le. Asszonynéninél szorgalmasnak kellett lennie mindenkinek. A konyhában szakács főzött, ettől meg kellett tanulni minden titkot. A néni maga nagyon szeretett enni, ételeket talált ki, minden ételnek megvolt a titka, ezeket a titkokat örököltette át Mamára is.*”

Négy éven át élt itt a nagylány Judit. Aztán kikötött az életében Bókai. „*Anyámat (...) nagyon érdekelte egy fiatal orvos, aki a néni házában lakó Szendeffy ügyvéd családját gyógyította (...)* *Édesatyám volt ez a komoly, szikár, kékszemű, fiatal orvos. Apám Szendeffy bácsi által megkérte Anyám kezét Asszonynénitől. (...) 1854. május 10-én megvolt az esküvő a református templomban.*”

forrás: MNM Történeti Fényképtár

Blaha Lujza villája Füreden 1910 körül

Már 1785-ben állt itt, az Országúton egy műhely. Kicsiny, négyzetalakú ház, amelyben akkor *Michl Károly* kőtelverő élt és dolgozott. Itt, a Hatvani kapu közvetlen közelében csupa iparos telepedett meg egyébként a török után. *Ungerék*, a kovácsok, *Kölberék*, a kocsigyártók: szinte a közvetlen szomszédságban.

Michl (máskor *Michel*) egy emberöltővel később, 1810-ben egy, a régi házacsoknál sokkal nagyobb, U alaprajzú egyemeletes házban, még mindig a sajátjában, úzi iparát. S még 1848-ban is így hívják a tulajdonost. Vélhetően tőle vásárolja meg új otthonát a baracskai honleány, hogy 1850-ben be is költözzön ide, az U szárait a városfalig meghosszabbító, második emelettel magasított vadonatúj bérpalotájába.

A földszintet és a második emeletet bére adja. Többek között *Jókai Mórnak* és *Laborfalvi Rózának* meg utóbbi atyjaurának, az öreg *Benkének*.

ciónak néhány mondatos összefoglalóját. Innen tudjuk, hogy ebben a két évben fertályeszendőnként 125 forint lakbért fizettek Asszonynének (amikor majd a Zrínyi kávéstanya sarokházába költöznek tovább, ennek a két és félszeresét fizetik). Vagyis tényleg jutányos feltételekkel találtak kvártélyt nála. Az utcai front teljes második emeletét lakták, ez legalább három szobát jelent, az udvari szárnyakra kiterjedő mellékhelyiségekkel.

Szücsné, Baracskáról

Asszonynének nevezik a visszaemlékezők Szücs Zsófiát, tulajdonnévként használva ezt az egyébként a rokonság fokát megjelölő főnevet. (Idősebb távoli nőrokont jelent a régi magyarban, a némémasszony úriasszony változatoként.)

Mikszáth arra is kitér, hogy abban a két évben, amikor Jókaiék itt laktak, *Laborfalvi Róza* irányította a konyhai munkálatokat. Erre vonatkozó mondatából az is

Szűcs Lajosné 1863-ban hívja meg házába ingyen bérlőként a megvakult festőt, Mezei Józsefet (nem kizárt, hogy a mecénás hajlamú nagyasszonynál lakott már 1852-ben is). Többet is tesz Asszonyénéi: különböző gyógyhelyekre fizeti be, orvosi konzíliumokra rendeli, hátha...

Füreden, Jókaival

Ilynemű akciókat mások érdekében is finanszíroz. A Vasárnapi Ujság írja meg például, hogy „anyagi segélyezésben részesíté” Szentpéterit, a jeles színészt, befizeti a budai vízgyógyintézetbe. Máskor jelentős összeggel járul hozzá nemzeti célok megvalósulásához. Kétszáz forintot ad az Akadémia palotájának fölépítésére, hozzájárul az Akadémia „női díjához” (alapítvány, amelynek nők összeadta tőkéje terhére pályázatokat írtak ki), ad tíz forintot a szedőgép-találmányán (sikertelenül dolgozó Kligel Józsefnek „hangjegyző gépére” – sűrű adományainak negyedszázadon át se szeri, se száma.

Ráckeresztúrt eladja, 1867-re épül fel a villája Balatonfüreden. Mint egyik-másik költeménye tanúsítja, a vak festő is töltött itt nyaranta hosszú heteket. (Mezei vakon diktálta verseit szegény Paulinának, Szűcsné két kiadását is kinyomatta, s sokszáz példányban vették meg más pártfogoltjai.)

Nyoma van annak is, hogy Szűcsné akkortól fogva erősen kapacitálta unokaöccsét, Jókai Mórt, építtessen ő is itt, a tónál nyaralót (1871-re kész is lett). És Szűcs Zsófia, ahogy Pesten, úgy a Balatonnál is éjjel-nappal intenzíven működtette szalonját, városi és füredi (nyaraló)közönsége művész és gondolkodó elitjét kényeztetve – egymás társaságával.

Cséry Lajos jóval Asszonyéni halála után, 1893-ban adta el a villát *Blaha Lujzának*. A szép klasszicista épület homlokzatán ezért hirdeti napjainkban is a felirat: „E ház volt a nemzet csalogányának legkedvesebb fészke.” Fölötte az ennek negyedszázadát kijelölő évszámok állnak: „1893–1916.”

Nincs tábla a kapu alatt

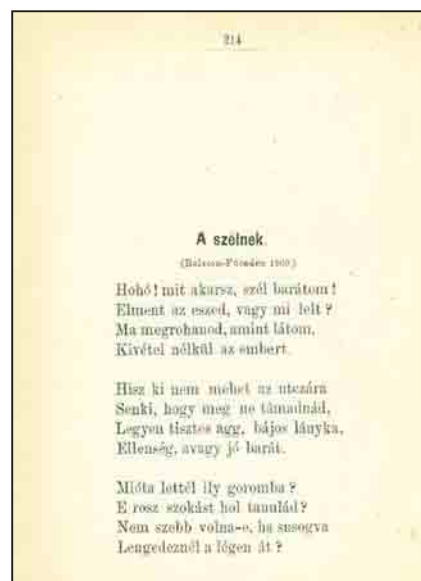
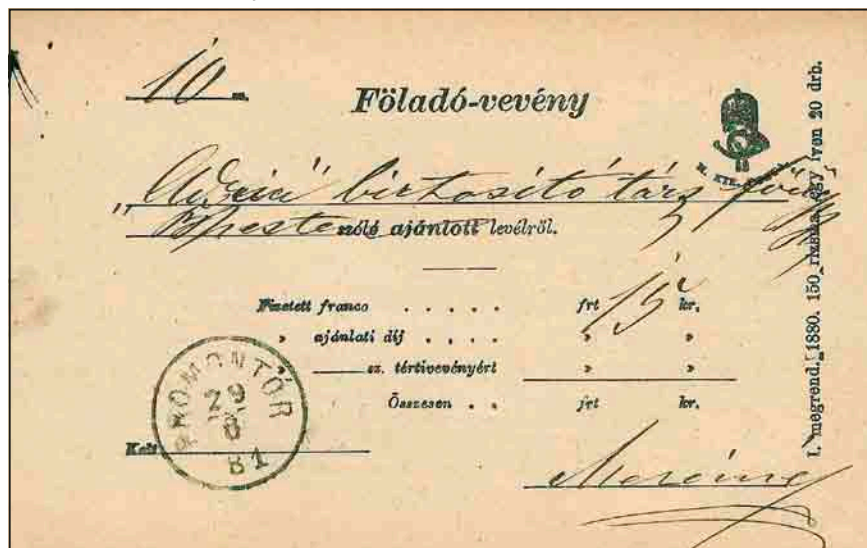
„Hiába kereste fel a torjai kénes barlangot és 1864 őszén Budán a dr. Siklósy vízgyógyintézetét – írja Szinyei József Mezeiről szóló szócikkében. Tíz évig özvegy Szűcs Lajosné házában Pesten talál menedéket nejevel együtt, folyton a legjelesebb pesti és bécsi orvosokkal gyógyíttatván magát. Említett nagylelkű jóttevőjének halála után az önfenntartás nehéz gondjaival kellett pár évig küzdenie, neje Guzmán Paulina ez alatt megtanulta a postakezelést és 1877-ben Promon-

toron lett postamester, hova ő is költözött és itt halt meg 1882. szept 8.”

Hét évvel tehát jótévője s pártfogója, baracscai Szűcs Zsófia halála után. Akit a Vasárnapi Ujság így búcsúztat 1875/4. számában: „Özvegy baracscai Szűcs Lajosné, született Szűcs Zsófia asszony jan. 20-án

niről, aki velük – mint felmenőjük – oly sok gazdagító jót cselekedett. Baracskán se a közemlékezet, se a közösség múltjának emlékeiért is felelős hivatalosság sem tud a világon semmit a hajdan a települést életével beszövő Szűcs családról. A református temetőben sorakozó tucatnyi sírkö-

Bartos budafoki feladóvevény

forrás: Bartos Mihály gyűjteménye

hunyt el Budapesten, 85 éves korában. Buzgó támogatója volt a közintézeteknek s a művészet és irodalom érdekeinek a alig van jótékony cél, melyre tetemesebb összegeket nem adományozott volna. Szegények és szerencsétlenek mindig áldozatkész gyámolítójukat vesztették el benne.”

Szűcs Lajosnénak nem volt gyermeke. Klára és Ágnes nevű nővéreinek leszármazottai örökölték a szép vagyont. Nemzedékeiknek ma élő tagjai, Cséryék, Melocccók, Kandóék semmit nem tudnak Asszonyé-

vükön kívül nincs itt más nyoma több mint százéves jelenlétüknek. Nem maradt fenn Szűcs Zsófiáról egyetlen fotó, portré sem. Írás, levél, dokumentum. Nincs emléktábla a Múzeum körüti házon.

Ha volna még „női díj” az Akadémián, talán a jeles testület elkaszíthatna egyet. Hosszú névsorral a kapualj falán. De nincs már ilyen díj. Így hát marad ez a néhány sor emlékjelnek.

Mert mindig van remény, hogy kiderüljön: érdemesen éltünk egyszer a világon. ●

REGGEL

Állóképesség

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Lassan eltelik az első negyedév, kétezertizenöt visszafordíthatatlanul robbog előre. Ki elégedetlen, ki kevésbé, s annak ilyen-olyan körülmények között ad hangot a köz- és a magánéletben. A piros fehér, a fehér viszont fekete, az pedig ki tudja, milyen színű akarna inkább lenni, és a zöldeknek is mindig pirosabb a szomszéd kertje. Ha van parádé, akkor minek arra költeni, ha nincs, akkor bezzeg a vecineknél. Ahány ház, annyi vélemény, de akárki akármit mond, a Tisztelt Házat a délelőtti üléskezdetből az esti zárásig díszőrség védi a Kossuth téren.

A tavaszi virágokkal egyidőben bújnak elő odvaikból a téli népek, és a legkisebb napsütés hatására ellepik a tereket. Padok, padkák körül szerveződik a városi élet, az idő is ráérősebbre veszi; rohanjon csak, aki-nél nem működik a fék. A jó időre bejön a turizmus, kedvelt látványosság a sétatéri őrségváltás, a bulletinből kiolvasható: zászlófelvonás délelőtt negyed kilenckor, vége fél hatkor, nyáron egy órával később. Váltás óránként. „Jó napot, erőt, egészséget, igazodj!” A díszszakaszt három puskás őrszem, egy dobos és egy trombitás alkotja, s

a parlamenti oldalkalitikából indulva, alakzatban közelítenek a helyszínhez. „Puskát láááb...” Néhányan belefényképeznek a vezényszóba, az elvakult zenészek azonban csukott szemmel is eljártsszák a magukét. „...hoz!” A katonák értenek a szóból, és a központi utasításnak megfelelően, lábhoz veszik a fegyvert.

A három díszőr – fedőnéven: a *fehérek*, vagyis a lobogóőrök alegysége –, egyikéről kiderül, hogy ő csak kísérő, s miután a kijelölt pontokon elhelyezte két társát, sarkon fordul. 'Egy óra múlva jövök értetek...'

Nem is kell külön mondani, a vállalásban benne van: napi kilenc- tíz óra váltott őrségben, tízpercenként két kör díszlépés engedélyezett a zászlórúd körül, óránként pihenő. Az örök elfoglalják végleges helyüket, tekintetüket az első emelet magasságába függesztik. „Úgy szép, úgy büszke...” A kiképzésen külön hangsúlyt fektettek a külalakra, száznolcva centi magasságban, makulátlanság előéletben, valamint pszichikai alkalmasság a felvételfeltétel. „*Minek a díszsereg, ha nincs hadsereg? Őket küldik majd kommandírba?*” A parádéval nem mindenki ért egyet, és reggelente legszívesebben az államfőt látná, amint a széllel dacolva, személyesen cibálja fel a zászlót. „*Pérez, paripa, parádé...*” És: „*Fényes országimázs.*” Őrző, védő vélemények pengeváltása követi egymást, a képviselők a Parlament ablakából körbenézve megtudhatják, hogyan mulat a nép.

Az állampolgárok viszontválaszként egészen közel mehetnek a lépcsőkhöz, s vérmérsékletüknek megfelelően értékelik a lehetőséget. „*Itt szoktak lejönni...*” Egyesek áhítattal, mások cirkalommal pillantgatnak befelé, az elszántabbja a nép fájdalmát vette nyakába és sátrat vert a téren, hogy adott pillanatban személyesen megmondhassa a magáét. „*Voltunk, vagyunk, leszünk! Alkotmányozó nemzetgyűlést!*” Hogy komolyan gondolják, nem kétséges, a mindenkor táborozók homokzsákokkal adnak

nyomatékok jelenlétüknek; nagy a huzat errefelé. „Ez az igazi országgyűlés, ez az őszinte hang, itt bárki szót kap...” Szót még csak-csak, kenyeret kevésbé, főleg, hogy a jelenlét elveszi az időt a tényszerű kenyérekertől. „Már akinek van hol keresnie...” Megkedvelvén a szabadtéri műfajt, éppen szemben vert tábort egy másik mozgalom, ők hitel helyett lassan hotellel álmodnak éjszakánként, legalábbis, ha a devizahitelükre gondolnak.

A szócsó legalább annyira elszánt, mint a szomszéd, akiktől lehetőség szerint elhatárolódnak. „Igen, igen, mi is itt alszunk, de nem itt lakunk...” A megmondók között nem látszik átjárás, a langyos szélben ki-ki kiül a saját portája elé, s néz farkasszemet a hasonszőrűkkel. „Az amerikaiak pénzelik őket...” – fújja jobbról. „Az oroszok pénzelik őket...” – fújja balról. Frontok jönnek, aztán mennek, végül kirajzolódik a békítő párhuzam: „Bezzeg mi huszonégy órában és ingyen őrizzük őket!” A gondolat hamar elharapószik, az egyéni civilparádékról nem beszélve, és a történetek egyszerre mesélődnek, a hangok egymás fölébe keverednek, végül konszenzus születik: „Mi a feléért is elvállalnánk, mint amennyit ezek a ficsúrok kapnak.” Az őrszemnek pillája se rezdül, pengeszájjal tartja magát a szabályzathoz, a fülét nehezen tudná becsukni, de ha szükséges, a néhány méterrel odébb várakozó rendőrökkel azonnal a segítségére sietnek. „Vagy inkább mi az övékre...” Ki tudja, az oldalajtók mögött mekkora az egyenruhás készség.

A jó díszőr azonban nemcsak a lábát csapdossa az aszfalthoz. Amikor feljön a Duna, a Kossuth téri fehérek, pirosak, de még a palotás zöldék is láncokat levetve dolgoznak az árvízvédelemben. „A feladatot, jelentem, elvégeztük! Semmi volt, ehhez képest...” A szakaszvezető elégedet-

ten körbenéz legénységén, másnap a téren, szokott rendben folytatódik a szolgálat. A szárazföldi dízelgés meghatározott koreográfia szerint zajlik. Az őrök félszemmel követik egymás rezdüléseit, elég összenézni, és indulhat a sétakór a zászlórúd körül. „Hideg van. Hideg... Meleg van. Meleg...” Nagyjából ennyi társalgás fér a találkozásba, a válasza egy percet kell várni, mire újból találkoznak a körpálya meghatározott pontján. „Az órát és a látogató lányokat nézegetni ti-los...” A negyvenedik perc táján érkezik a holtpon, s vad vonzalom támad minden élő iránt, aki ha szegényesen is, de szabadon mozoghat a világban. Leginkább a koronaőr piros alegység irigylésre méltó, nekik fedél van a fejük fölött, és a palotaőr zöldék, akik a budavári fogadásokon állják a sarat. „Ott aztán pisszenés sincs. És sok a túlóra...”

Következő kanyar indul, előző válasz érkezik: „Lehetne rosszabb is...” Vagy: „Lehetne jobb is. Például pihenjen pihenni...” Nem elhanyagolható szempont, amikor szorít a bakancs. „A díszszemlére taposom...” Mindenki megtalálja a napi bosszankodni

valóját, az ólommásodpercek gonosz gnómmá nevelik az időt. A mozgalmár békétlenek nem adják fel, a kitarás hosszú óráit színezendő eljárásnak a gondolattal, mit veszítenek azzal, ha nem kéri felvételüket az aranyéletű katonák közé. „A dísz-felvezető, egy mezei őrmester bére bruttó száznegyvenezer körül van. A főtörzsé kétszáz. Szakaszvezető, tizedes, százhusz, legénység: száz-százöt – kábé. Elégedett vagy?” Hogy lenne, látja már, hogy disznó kizsákmányolás folyik ott is, és már a saját bőrén érzi, micsoda igénybevétel egész nap ácsorogni, elviselni a rengeteg kíváncsi tekintetet, az ostoba kérdezősködést, és állandóan a központi parancsnak engedelmeskedni. „Akik odabent ülnek, azokat kellene ideállítani! Katonák, mi megvédjük a ti jogaitokat is, álljatok át!”

„Állunk, állunk, de majd szolgálat után, addig tessék kicsit hátrább húzódni...” Leginkább az agarakkal. Járműforgalom nem lévén, jelentősen megnőtt az errefelé szaglászó kutyapolgárok száma, kedvenc területük a bús-Batthyány szoborcsoport és a nemzeti kőtár környéke. Ahogy melegszik az idő, a tér sarkában kivirulnak a teraszok, színes sálakat és szőfoslányokat visz a szél, tavaszgyógyyszerből elég egyetlen adag a javuláshoz. Várható mellékhatás a csökkenő elégedetlenség, és a növekvő gazdaság, született békétlenek részére éppen fordítva – amire azonnal érkezik ríposzt, és sosincs vége a dalnak. „Parancsol még egy kupicával?” Az utcai talponállót eredetileg cigizéshez alakították ki, de előbb-utóbb poharazás lesz belőle, a fázósabbak pokrócszolgáltatást vesznek igénybe, a nagyja legényesen, inguiban támasztja a falat. Kell a melegség, alkalmi párociska az oldal-só padsorban belefeledkezik a délelőtti; hogyan is foglalkozhatnának a világ bajával, ők már megtalálták a tökéletességet. ●

Erkély-jelenetek

szöveg: Elek Lenke, fotó: Sebestyén László

Hajdan az erkélynek – erős, magas mellvéddel – fontos szerep jutott a királyi kastélyokban, innen hirdette ki az uralkodó vagy az ország egyik főembere a legfontosabb eseményeket, hadüzeneteket, törvényeket, mutatta be a népnek az új királyt vagy annak jegyesét. A magasból hangzó szónoklat a történések presztízsét is növelte. Arról viszont nincs sok információnk, hogy a magyar főúri kastélyokban gyakran használták volna a sokszor csak építészeti díszként mutatkozó erkélyeket. Tizenkilencedik század végi látványos budapesti színrelépésükről is ugyanezt kell gondolnunk. De azért volt funkciójuk. Folyton változó.

A száz, százötven éve épült budapesti bérpaloták legtöbbjében az erkély rangosít. Oldja a több emeletnyi, szintenként minimum háromméteres belmagasságú épület zárt tömbjét. A tekintélyesebb méretűek többnyire az első emeleti – esetleg többszáz négyzetméteres alapterületű – lakásokhoz tartoztak, ahol a tulajdonos és családja is élt, jöllehet, sokat nem használták ezeket ők sem.

Az Andrássy úti elegáns kő- és téglamonstrumok jókora ballusztrádos építményei is mintha inkább csak státusszimbólumok lennének. Ugyanez a benyomásunk a Rákóczi úton vagy a Szent István körúton. Noha amikor megtervezték-kialakították őket, még nem volt a maihoz hasonló mértékű a légszennyezés: a mögöttük nyíló lakás lakói akár ki is ülhetek volna. Sokszor oly kicsik

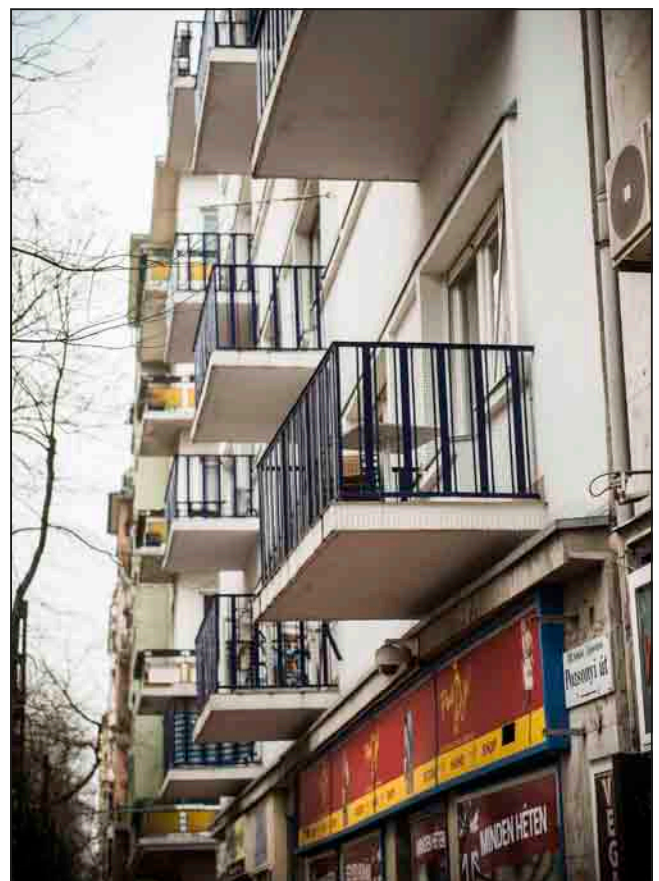
is ezek az erkélyecskék, hogy legfeljebb egy ember tud oda kényelmesen kiállni, s a korlát is mintha túl alacsonyan lenne. (Igaz, 1900 táján mintegy húsz centivel alacsonyabb volt az átlagmagasság, gyermeket pedig nem nagyon engedtek még a nagy ablakok közelébe sem.)

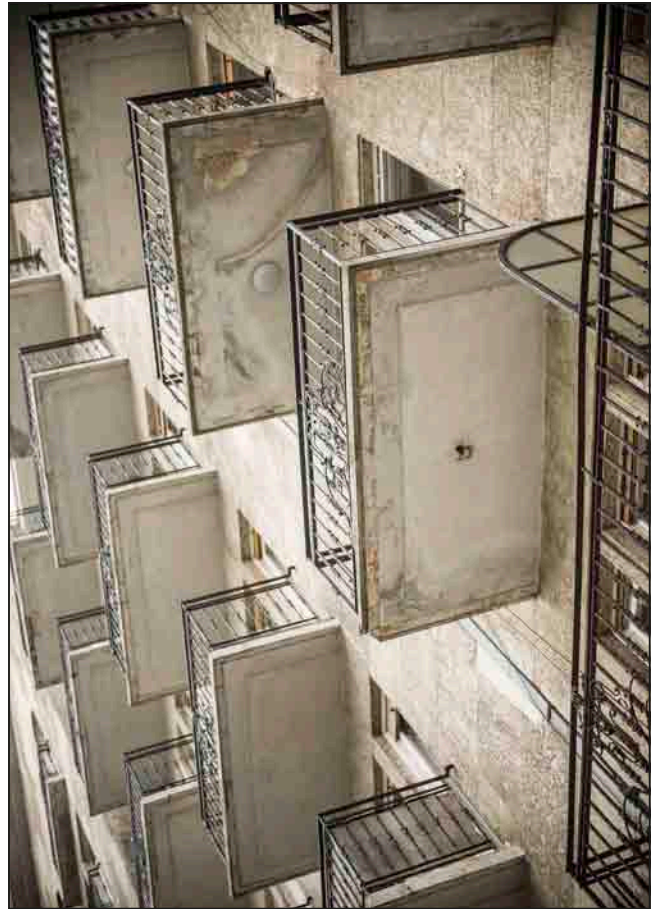
Az építészeti állapotokat rögzítő fotókon ritkán látunk virágokat, bútorokat az erkélyeken. A lakásokban tartottak dísznövényt, de inkább a házak belső udvarain, a gangokon virítottak a muskátlik, amelyeket a falujuk iránt nosztalgizáló cselédek gondoztak, a polgárasszonyok ebben nem vettek részt. Nyáron a tehetősebbek elvonultak a vidéki kúriára, ott volt kert és növény elég, a főúri családok tagjai pedig külföldön vagy kastélyaikban élvezhették kertjeik díszét.

Lomtár és éléskamra

Az 1950-es, 60-as években épült házigyári lakásoknak olykor van erkélyük: akár falból kiugró, akár az épület belsejébe húzódó. E másfél-két négyzetmétereket hamarosan elkezdtek beüvegezni az itt új otthonra lelők. Hiszen ezek a lakások kicsik, a padlás és a pince is kiment a divatból: nem tudták hová tenni a biciklit, létrát, egyéb holmit. A kültérbe telepített polcok kiváló tárolóhelynek vagy éppen szerszámokkamrának bizonyultak. Ráadásul sok lakáshoz éléskamrát is elfelejtettek tervezni, így télen a befőttek, konzervek ugyancsak itt kaptak helyet, akár a használaton kívüli háztartási gépek, karácsony előtt meg a fenyőfa.

És kialakult a poros, szomorú és ízléstelen összevisszaság „divatja”, ami aztán utca-

hossznyi panelházak sorának adott egyéni ízt, ha mégoly kesernyést is.

Elég megfigyelni a korai hatvanas évek magyar filmjeit: az új épületek szinte érintetlen erkélyén sem nagyon látszik, hogy az emberek ott kávéztak, fröccsöztek, írtak, olvastak volna, netán valaha színesítették volna a városképet jácintok, tulipánok, lobéliák, verbénák, petúniák. (Emlékezzünk csak a Két emelet boldogság című legendás Herskő-filmre.)

Vigasztalan volt a kilátás, netán fojtogató a por, a benzinszag? Dehogy. Egyszerűen senki nem tanította meg a többnyire faluról felkerült munkásoknak vagy a városi proletároknak, hogy mit is kell(ene) kezdeni ezekkel a helyiségekkel. Még az akkor szinte egyetlen létező lakberendezési lap is alig foglalkozott a témával.

Mickey Mouse-tól a penthouse-ig

A hatvanas évek közepén-végén új stílus bontakozott ki. Megjelentek az erkély belső falára házilag barkácsolt, vasból hajlított rajzfilmfigurák, sokszor műanyag csepeket tartottak, színtetikus virágokkal. Élő szereplők ritkán tűntek fel a színen. A magasházak tizenkettedik emeletére senkinek sem volt nagy kedve kitepedni, akkor se, ha számíthatott szép kilátásra. Sőt,

berácsolták az ablakokkal együtt, hogy ki ne essen a gyerek. A legelső szintet ugyancsak be kellett zárni, nehogy illetéktelenek bemásszanak.

De már akadtak kivételek: a belső II. kerületben, a Kapás utca környékén, vagy például az 1969-ben épült Bem rakpart 30. szám alatti házban már Dunára néző, jókora erkélyeket találunk, némelyikről csodálatos panoráma nyílt a Parlamentre és a folyóra. Akik ezekhez a lakásokhoz – protekciósan – hozzájuthattak, értékelhették az erkélynek ezt az új (?) funkcióját is.

A Bauhaus falhoz simuló, oldalt félköríves erkélyei persze messze voltak még a terasztól, amely később aztán szédületes karriert futott be. Az Újlipótvárosban, főleg a Szent István parkban már érdemes felfelé nézelődni: előtűnnek a műfaj előkelőségei, amelyek mára az oly divatos penthouse lakás jellemzőivé váltak. Itt már laknak, sőt, grilleznek a lakók – olykor a Vígszínháznál is érezni a pácolt, sült tarja fenséges illatát.

Minél előkelőbb ma egy lakópark, annál nagyobbak a teraszai. Szinte lebegnek a levegőben a sokszor vastag üvegfalú szépségek. Itt már zajlik az élet: sütögetnek, napoznak, dolgoznak, szinte a természetben, mindegy, hogy a pesti oldali Marina Partról van szó, vagy a II. kerületi Völgy

utca környékéről. A virágok, a növények nemcsak dekorációk, s megjelennek a komoly design teraszbútorok is.

Szingliknek kincs

És mindez nemcsak a drága kerületek előjoga: jártam már a Blaha Lujza téren is egy gyönyörű lakásban, ahol a tetőterazon rotyogtak az ismert tévés mesterszakács finomságai.

De mit lehet kezdeni 2015-ben az erkélyként feltüntetett, de valójában akként szinte egyáltalán nem funkcionáló helyiségekkel? Építési engedélyt kapni ezek bővítésére lehetetlen, hiszen akkor a ház összes erkélyét át kellene alakítani, (ebbéli egyetértés szinte elképzelhetetlen egy társasházban), no meg korántsem biztos, hogy ezt egyáltalán lehetővé tenné az utcakép és a statika. Pedig meg lehetne próbálni kezdeni vele valami értelmeset. Egy asztalka és szék szinte mindenhová kifer, a falfelületek hasznosíthatók, és ma, a dekorálás virágkorában a legkülönfélébb stílusban rendezhetők be a lakást kicsit megnövelő területek, a romantikus, türkizrózsaszíntől a matrózos-hajós stílusúig. Az ilyen csöppnyi, nyilvános, mégis „zárt” tér mintha a szingli fiatalok létformájának felelne ma meg a leginkább: a parányi asztalon elfér a laptop, egy csésze kávé, este a mécses, egy pohár bor. ●

Passzívház, avagy a közgondolkodás jövője

szöveg: Kálmán Attila, fotó: Sebestyén László

Háromévnyi előkészítés és alapos tervezés után január végén átadták a méreteit és közösségi jellegét tekintve Európa-szerte is példa nélküli, a XIII. kerület saját beruházásában 2,3 milliárd forintért megépült százlakásos passzívházat.

„Reményeink szerint új kultúrát hoztunk a közgondolkodásba Budapesten, Magyarországon és Európában is” – fogalmazott Tóth József polgármester, amikor január 27-én ünnepélyes keretek között, jelentős sajtóérdeklődés mellett jelképesen is átadta a lakáskulcsot a százlakásos passzívház egyik bérlőjének. Amint idézett mondatával a polgármester is utalt rá, az épület iránti közfigyelem érthető: az önkormányzat legújabb beruházása, az úgynevezett passzívtechnológiával készült, tehát rendkívül energiatakarékos, százlakásos bérház méretével, közösségi jellegével lehet egyedülálló vállalkozás kontinens-szerte. Az átadón elhangzott, az első ilyen ház 24 éve épült Németországban, Európában jelenleg 32 ezer passzívtechnológiás, de többnyire kisebb épület van. Hazánkban ez a huszadik, ám közülük a legnagyobb is csupán egy öt-lakásos társasház.

A szigorú minősítési rendszer következtében a most átadott épület energiafelhasználása a vártnál is kisebb: 84 százalékkal kevesebb, mint az átlagos házaké. Jóllehet a lakók havonta bruttó 1101 forintos lakbért fizetnek négyzetméterenként, cserébe rendkívül alacsonyak a rezsiköltségek: a fűtésért 2332, a meleg vízért pedig köbméterenként ezer forintot kell fizetni havonta. Vélhetően sokan osztottak-szoroztak, hiszen az érdeklődés már a kezdeti meghirdetéskor viszonylag jelentős volt: a lakásbérlemények pályázatának első és második fordulójában összesen 38 család adott be igénylést sikeresen, velük már meg is kötötték a szerződést. A pályázat harmadik fordulója december közepén indult és január 30-án zárult, az önkormányzat pedig várhatóan márciusban dönt a beköltözők személyéről: harmincan jelentkeztek.

A kerület teljes egészében saját költségén, 2,3 milliárd forintból valósította meg a Reitter Ferenc utca, Zsinór utca, Jász utca és Fáy utca által határolt ingatlanon kivitelezett, úttörő jellegű beruházást. Tóth József emlékeztetett arra, hogy a tervezés első lépéseként a telekbeépítésre vonatkozó városrendezési tanulmány készült, amelyet a vázlattervekkel együtt 2011 októberében véleményezett a tervtanács. Az önkormányzat által kijelölt négy telek beépítésével kapcsolatos követelmények tisztázására lefolytatták a 100 lakásos épület elvi építési engedélyeztetési eljárását, majd elvégezték a szükséges telekalakítást. A négy ingatlan összevonásával, mintegy 4400 négyzetméteres területen megvalósult, három házból álló épületegyüttes nettó alapterülete csaknem 9800 négyzetméter, a lakások átlagosan ötven négyzetméteresek.

A passzívház egészen különleges, egyedi jellegével illeszkedik a városrész évekkal ezelőtt megkezdett hosszú távú energiahatékonysági öko-programjához is. A kerület – az egyre szűkösebb állami-központi források ellenére – évente még mindig 400-500 millió forintot költ az épületek környezettudatos, energiahatékony felújítására.

A németországi Darmstadt Passivhaus Institut (DPI) általi minősített passzívház komplex tervezői szemléletet jelent: már a tervezéskor olyan megoldásokat alkalmaznak, amelyek minimalizálják az épület hővesztését, s maximalizálják a hőnyereségét, hasznosítva a belső hőforrások energiáját. A tervezés alapvető eszköze a passzívháztervező programcsomag, amelyet a DPI fejlesztett ki és amellyel a különböző tájolóshoz, épülettömegekhez, alaprajzi variációkhoz és a különböző épületgépészeti megoldásokhoz kapcsolódó energetikai jellemzők – melyeket a falak hőszigetelésével, háromrétegű ablakokkal és gépi szellőzéssel érnek el – tesztelhetők, így optimális energiaméreg alakítható ki.

Emellett a korábbi ciklusokban is számos új bérházat emelt, több száz lakásban biztosítva otthont az itt élőknek: 2002 óta számos helyszínen mintegy félezer bérlakást adott át, s így – a lépcsőzetes lakáshoz jutás elvét alkalmazva – mintegy 800 családnak oldotta meg a biztonságos, minőségi lakhatását. E sorba illeszkedik ez a teljesen új beruházás a Jász utca 89–91. és a Zsinór utca 23–25. szám metszésében fekvő ingatlanon, egy korábban szanált területen. Ezzel pedig a kerület tulajdonában álló új bérlemények száma már eléri a hatszázat, ami összesen 30 ezer négyzetméternyi lakófelületet jelent.

A passzívház önmagában is jelentős léptékű előrelépés a környezetvédelem és energiahatékonyság növelésében, miközben városrendezési hatásai sem elhanyagolhatók: az építkezéssel párhuzamosan megindult a környék fejlesztése, átalakítása, az ingatlanállomány látványos cseréje is. Így egy vegyesnek mondható lakókörnyezetben, részben zárt sorú, részben szabadon álló épületek között helyezkedik el, a szabályozási előírások alapján pedig zárt sorú, előkertes beépítésű, 14,4 méteres magasságú. A terepszint feletti, legfeljebb 60 százalékos beépítettség biztosítja a telek szellős átjárhatóságát. A kertvárosias megjelenés érdekében előkerteket alakítottak, alakítanak ki az ingatlant határoló mindkét utca vonalában. A tervezők a már meglévő szomszédos épületekhez tűzfalasan csatlakoztatták a passzívházat, így a látképpel is szervesen összekapcsolták azt a környezetével.

Mivel ezt a technológiát nemcsak Magyarországon, de a régióban is jellemzően egyelőre csak családi ingatlanoknál, kisebb irodaépületeknél alkalmazzák, a hazai szakmai közvélemény is kíváncsian, kezdetben inkább kételkedve fogadta az önkormányzati vállalkozás tervét, azt, hogy a beruházás előtt álló hatalmas kihívások ellenére is kitart az ötlet megvalósítása mellett. Ezért is érdemes név szerint felsorolni a szakértői gárda tagjait, akiknek köszönhetően ez az egészen páratlan vállalkozás álomból valósággá lett. A passzívház építész főtervezője az ArchiKon Kft. *Nagy Csaba* vezette mérnökcsoportja, *Pólus Károly*, *Déri Dániel*, *Várhidi Bence*, *Kiss Tamás*. A passzívházszakértő *Miskolczi Imre* (EnergiaTerv Kft.), a tartószerkezetet *Pintér Tibor* (ÉKI TERV Kft.), az épületgépészetet *Sor Zoltán* (PhQ Kft.), az elektromos rendszereket *Dorgai Károly* (Dorterv Kft.), a tűzvédelmet *Báder György*, az akadálymentes és általános közlekedést pedig *Kriskáné Boda Ilona* tervezte.

A január végi átadáson *Miskolczi Imre*, a Darmstadt Passivhaus Institut magyarországi képviselője mérföldkőnek nevezte a ház elkészültét, elszántnak és elkötelezettnek jellemezte az önkormányzatot. *Nagy Csaba* pedig utalt arra, hogy a feladat azért volt nagy kihívás, mert nem csak a ház homlokzatát, magasságát, műszaki paramétereit kellett megtervezni, hanem a környezettudatosság üzenetét kellett az épület egészén és valamennyi tervezési fázisában megjeleníteni. A kivitelező Magyar Építő Zrt. vezérigazgatója, *Tolnay Tibor* példaértékűnek nevezte a XIII. kerület döntését, elmondta, hogy szakmai körökben is komoly elismerést váltott ki. Reményét fejezte ki, hogy más önkormányzatok is követni fogják a jó példát. ●

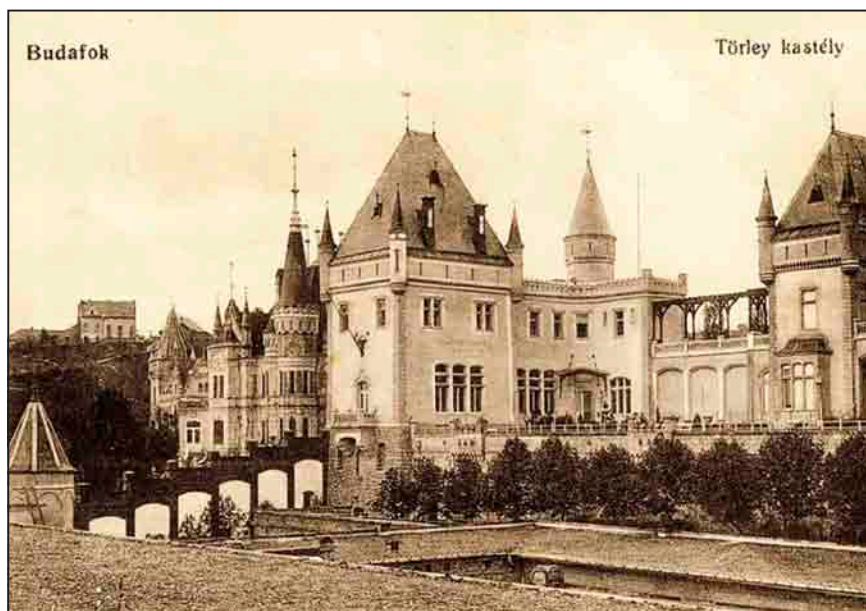

BUDAFOK-TÉTÉNY

Városfejlesztés peremhelyzetben

Somogyi Krisztina

Budapest XXII. kerülete sokaknak csak egy lehajtó a körgyűrűn vagy az M6-os autópályán. Pedig a Dunának ez a partja is nagy történelmi múlttal és önálló karakterrel rendelkezik. Egy 65 évvel ezelőtti döntés azonban az itt lévő régi településeket átértékelte, peremkerületi státuszba szorította. A területet sokáig ipari létesítmények és ezzel együtt környezeti gondok, felszaporodó utak és raktárak jellemezték. Budafok és Nagytétény mind ezt túlélte. A hely élő emléket őriz a múltból, a Duna-part és a városközpontok új fejlesztési lehetőségeket rejtenek. Rumi Imre főépítész számára mindez kiváló terep a komoly szakmai munkához.

A Törley József és Társa cég 1882. augusztus 1-jén kezdte meg működését

A Törley család szeccsi mauzóleuma (1909)

forrás: XXII. kerületi Főépítési iroda

– *A Budafok-Tétény név említése sokféle képet hív be. Ott van a Campona és a nagytétényi Száraz-Rudnyánszky kastély, borospincék, széles utak és persze a Duna.*

– Több ezer éve élnek ezen a helyen emberek, a római korban itt volt Campona tábor, a premontreiek korában Háros szigeten egy kis falu, Csut. Ezeknek a településeknek önálló identitása volt egészen 1950. január elsejéig, amikor a fővároshoz csatolták őket. Kelenvölgy és Albertfalva elkerült a XI. kerülethez, a többi részt a vasútvonal és a Hosszúréti patak völgye választja le. A XXII. kerület így izolálttá vált, ennek köszönhetően sokáig tudta még őrizni sajátosságait. A peremkerületi léttel ipari létesítmények jártak együtt, a Duna-parti szeméttelpepekről még ma is folyik az elszállítás. Sajnos a Duna Part 2.

rehabilitációs folyamat a válság miatt leállt, pedig a Duna Spirit néven tervezett beruházásunk óriási építészeti attrakció lehetne.

A rendszerváltozás környékén voltak, akik újra a terület önállósodását sürgették, és lett is volna mód az elszakadásra, de végül nem tartottak népszavazást a kérdésben. Ma ez már nincs napirenden. Pár éve a városmarketingesek a „Kisváros a nagyvárosban” szlogenbe sűrítették a kerület vízióját. Ma főleg a társadalmi életben lehet ezt érezni, erősíteni, mert településszerkezeti szempontból egyre inkább összefonódunk a belső kerületekkel. Saját Dohnányi zenekarunk viszont világhírű, fantasztikus művelődési központunkban pedig pezsgő kulturális élet van.

– *Nagytétény sokáig Csipkerózsika álmat aludta. Mi változott mostanság?*

– Több mint harminc évig teljes építési tilalom volt érvényben, ott valóban konzerválódott a régi állapot. A Metallochemia gyárról a nyolcvanas években bizonyosodott be, hogy súlyosan szennyezi a környezetet. Ólommérgezés és egyéb káros fémoxid-kibocsátás miatt 1990-ben bezárták. A talaj felső rétegeiben addigra felszaporodott a káros anyagok koncentrációja. Amikor a 2000-es évek elején idekerültem főépítésznek, izgalmas fejlesztési lehetőséget teremtett a városrészi rehabilitáció. Közben azonban csoda történt: lezajlott a teljes kárelhárítás. Nagytétény egész területén minden egyes telekről leszedtek 30-50 centiméter vastag földréteget a rajta lévő növényekkel együtt. A szennyezett földet elvitték, egy szarkofágba temették a gyár területén, helyére újat hoztak. Több ezer magántelket és közterületet tisztítottak meg!

Az oldalt szerkesztette a Budapesti Építész Kamara

– Hogyan indulhat fejlődésnek egy ilyen megdermedt városrész?

– Egyetemisták bevonásával kezdtük el a gondolkodást. 2008 körül a BME Várostanácskérő 250 negyedéves hallgató foglalkozott a területtel. Tíz kilométer hosszú Duna-parti szakaszunkon vannak a potenciális fejlesztési területeink, ezt írtuk ki a hallgatóknak. Az Építészettörténeti és Műemléki Tanszék hallgatói pedig Nagytétényre készítettek vázlatokat. Ezekből nőtte ki magát Nagytétény funkcióbővítéssel egybekötött város-rehabilitációs programja, amelyre később közel egymilliárd forintos keretet kaptunk. A munkát a hallgatói tervezést felügyelő tanárok fejezték be, *Daragó László*, *Rabb Péter* és *Paulina András* terveztek az épületeket, a Corvinus Egyetem tanára, *Almási Balázs* pedig a közterületeket. A projekt mintaszerűen valósult meg.

– Mit tudnak a hallgatói tervek? Mi érdekes bennük egy főépítész számára?

– Sok esetben nincsen realitásuk. Közvetlen felhasználásra nem alkalmasak, viszont kiválóak a figyelem felkeltésére. Az elkészült ötletekből kiállítást rendeztünk, és ennek komoly szerepe volt abban, hogy később arról a területről indítottuk funkcióbővítő pályázatunkat. Érdekes gondolatok jöttek elő rajzba öntve. Inspiráló volt. Ezekkel a friss víziókkal tudunk elmozdulni a holtpontról.

– Nagytétényben mi a főépítész feladata?

– Általános érvennyel a leglényegesebb feladata a településrendezési tervek létrehozása és karbantartása, illetve a Tervtanács munkájának szervezése, vezetése. Építészeti döntéseinkkel példát kell mutatnunk. Mi ezt a Tervtanács munkájának nyilvánosságával biztosítottuk. Minden általunk vizsgált terv kikerült a honlapra, szakmai állásfoglalásunkkal együtt. Óriási nézettsége volt. Ennek komoly az építészeti nevelő hatása. Sajnálatos módon 2013 után megváltozott a jogszabályi környezet, így a Tervtanács már nem önállóan ad állásfoglalást, hanem a polgármester településképi véleményébe dolgozik be, ettől kezdődően a jogászok értelmezése szerint megszűnt az online nyilvánosság lehetősége. Nagyon sajnáljuk.

Konkrétan Nagytétényben nagy lehetőség volt abban, hogy a folyamatos fejlődés helyett egyszerre hozhattunk meg fontos szakmai döntéseket, így számos hibát kiküszöbölhettünk.

– Mit nevez hibának?

– Nagytétény területén néhány kisebb teresedés beépülését például az általános építési tilalom akadályozta meg. Hiba lett volna a kis városi terekre házakat építeni. Hangulatos, impozáns terecske alakult ki például a zsinagóga előtt, és a régi épületet is sikerült szépen megmentenünk, könyvtárként üzemeltetnünk. A Szelmann-ház lebontásával sem értettünk egyet, megmentettük, kibővítve továbbra is jól szolgál közösségi házként. A fejlesztések helyes léptékét fontos eltalálni.

Általában nem a tervezett épületek stílusával vagy karakterével van probléma, hanem a léptéktévesztés írja át a helyi hangulatot. A kortárs építészet alkotásai kiválóan meg tudnak férni egy városi szövetben, ha méreteikben és finomságaikban képesek alkalmazkodni a meglévő környezethez. Az illeszkedés szót tudatosan kerülöm, mert ez azt sugallná, hogy ma ugyanolyannak kell lenni, mint régen. És ez nincs így. Azt kellene pontosan éreznünk, hogy milyen mértékben nyúlhatunk bele a városi szövetbe. Sok

Törley József neogótikus kastélyában a sugárbiológiai kutatóintézet működik

forrás: XXII. kerületi Főépítészeti iroda

esetben ez jól sikerül. De nem mindig. A Tervtanács elé kerülnek olyan tervek is, amelyek minden szabálynak megfelelnek, akár építészetiileg is jól értékelhetőek, de túlzóak. A városrendezési terv nem tudja önállóan kezelni a város problémáit. Egyedi mérlegeléssel lehet csak dönteni.

szabdadják szét a területet. Közlekedési létesítmények és közművezetékek. Csőcsordák mennek itt Százhalombattáról északra, gáz és olajcsövek szelik át a földet, fölöttük be nem építhető sávokkal. A legutóbbi idők legsúlyosabb beavatkozása az M0 megépítése volt, amelynek

elszakad a Dunától. A víz melletti sáv a legértékesebb és legimpozánsabb része ennek a területnek, de nehezen jutunk közel hozzá. Arra tettünk javaslatot, hogy a volt Metallochemia rehabilitációs területén hozzák be az M6-os utat a meglévő vasútvonal mellett. Amikor beállítottam a terveinkkel a főpolgármesteri hivatalba, felháborodva konstatálták, hogy egy külső kerület fiatal főépítésze átrajzolja Nagy-Budapest szerkezeti térképét. Sok jó meglátásukkal gazdagodva, de felvételünk lényege végül megvalósult. Az M6-os ma a korábbi gyár területén összehordott, szennyezett föld szarkofágja felett, annak a tetején megy, ezért van annyira felemelve. A nyomvonalról helyben is nagy viták voltak. A helyieket az győzte meg, hogy korábban Nagytétényt csak szintbeni vasúti átjárón át lehetett elhagyni. Tehát a közlekedést minden oldalról sorompók lassították. Ez megoldódott. Komoly siker az is, hogy az M6-ossal együtt kiépült egy szervizút a korábban haldokló Bányalég utcai Iparterülethez, magával hozva a telep fellendülését. Még a válság ellenére is több százezer négyzetméternyi csarnok és raktár épült meg, ami az iparüzési adó szempontjából hatalmas előrelépés.

– Budafok központjában is lesz város-rehabilitáció?

– A kerületnek három centruma van. Nagytétényről már beszéltünk. Budatétényben ez egy kereskedelmi központ, oda épült a Campona. Budafok történelmi magja a Városháza környezete, itt van a kerület adminisztratív irányítása. Évek óta napirenden van ennek a városrésznek a rehabilitációja is. 2009 végén kiírtunk rá egy országos, nyilvános építészeti pályázatot, amely részben egy új piac tervezésére vonatkozott, másfelől rákérdezett a terület hosszú távú építészeti víziójára. A pályázatot *Kertész András* nyerte meg, s bár eltelt azóta pár év, most a főváros által meghirdetett Tér-Köz pályázat keretein belül meg tudjuk valósítani. A jelenlegi piac – „a Szomszédok piaca” a neve, mert a filmet anno itt forgatták – a Játék utca másik oldalára kerül át. Helyén többfunkciós városi tér alakul ki majd. A mozi is megújul: nagyon jó, modern építészeti alkotás ez, a tavaly elhunyt *Jeney Lajos* nevéhez fűződik. Erre az épületre is készítettünk vázlatterveket, szintén *Kertész András*sal, hogy a kialakuló új főtér környezete egységes logika szerint épülhessen ki. A piac épülete

Elkészült az új piac, multifunkcionális köztér és a meglévő mozi rekonstrukciójának a terve

forrás: Avant-Garde Építész Stúdió Kft.

Budafok központjának rekonstrukciója. Terv: *Kertész András DLA* és munkatársai

Van, ahol egy előremutató és merész terv beindítja a fejlődést, máshol tönkretesz a meglévő jelleget.

– *Finom beavatkozásokról, régi épületekről beszélgetünk, közben a kerületet hatalmas létesítmények határozzák meg: utak, vasutak, ipari telepek. Ez hogyan illeszthető a kisváros életéhez?*

– Komoly településszerkezeti probléma, hogy országos nyomvonalas létesítmények

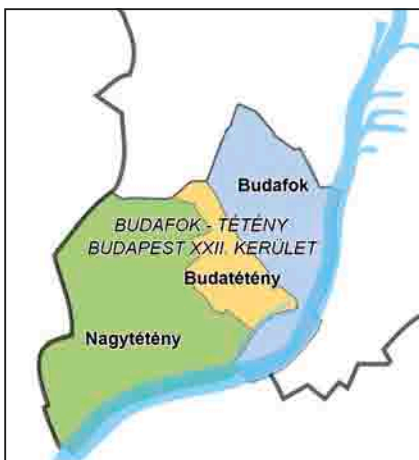
nyomvonala érthetetlen, ez a térképeken is jól látszik. A déli körgyűrű egy helyen jön be a közigazgatási területre, Budatétényt és Nagytétényt szakítja ketté, pont akkor, amikor éppen kezdtek összekapcsolódní. Nagytétény rendezési terve kapcsán tettünk a fővárosnak javaslatot arra, hogy ne a Duna-parton létesüljön az új M6-os autópályaszakas, mert komoly gondnak érezzük, hogy a város

A szecessziós Sacellár kastély ósás parkban áll

hamarosan megvalósul, nálunk ismét egy nyertes pályázó kap megbízást. Jellemzően hosszú távú kapcsolatokra törekszünk a jó építészekkel. Így amikor 2007-ben kiderült, hogy a Jókai utcai baptista templom tervezése megakadt, az egyházközösség sem volt elégedett, sikerült egy új tervezőt találni Major György Ybl-díjas építész személyében. Munkáját a Tervtanács nagy örömmel fogadta és azóta majdnem teljesen meg is épült a nagyon magas színvonalú alkotás. Akkoriban alapítottuk meg a kerületi építészeti nívódíjat, ez az épület volt az első, amely megkapta. Major György most az országzászló rekonstrukciós feladatain dolgozik a rá jellemző alapos feltáró munkával.

Délről-északra haladva: Nagytétény, Budatétény és Budafok

Az átépített Szelmann ház. Terv: Daragó László, Rabb Péter, Paulina András

– *A kerület történetében fontos szerep jut a borkultúrájának.*

– Promontor település, azaz Budafok valóban szőlőtermeléséről és borászatáról volt híres. Gazdag építészeti emlékeink vannak, a bemért pincék hossza 70-80 kilométer! Emeletesek és hosszan összefüggő rendszerek is találhatóak itt. Az első világháború után kezdtek a helyiek követ bányászni, akkoriban a pincéket védelmi célokra is használták. Mára ezek üresen maradtak, és ez bonyolult helyzet elé állít minket. Az egymásba nyíló, ide-oda elágazó, több bejárattal bíró ágak kezelése összetett feladattá vált. Nemcsak a tulajdonlás kérdése bonyolult. A mostani városrendezési szabályozás ugyanis csak a felszínről gondolkodik, azt vonatkoztatja a terepszint alatti világra. Nálunk a lakóterület alatt a mélyben gazdasági tevékenység folyik. Ez a kettő ma még nem egyeztethető össze. Talán ez változik. A pincerendszer hosszára jellemző, hogy egy borász kiszámolta: az összes hazai bor elérne az itt lévő pincék felében. Nem könnyű funkciót találni. Az önkormányzat segítségével van jelen a területen a Záborszky pincészet, és a borkultúra köré fesztiválokat is szervezünk. Működik egy borkatakomba is. Egyszer valaki azzal kerestett meg, hogy a saját pincéjében urnatemetőt kívánna létesíteni, kiírtunk rá egy hallgatói pályázatot, de a létesítésnek jogi akadálya van. A pincék egy részét bejárva az ember óhatatlanul

elgondolkodik azon, vajon mi értékesebb: a fenti világ vagy a földszint alatti?

A Törley család szintén Budafokhoz kötődik, családi mauzóleumuk a Sarló utcában áll. A Sacellár kastély pedig akkor épült, amikor a Törley fiú elvette egy nagyon gazdag bosnyák gabonakereskedő leányát. A hölgy festménye megmaradt, a helytörténész vidáman meg is jegyezte, hogy láthatóan nem a hölgy szépsége miatt jött létre a nász. A Sacellár apuka tudhatta ezt, így leányának építtetett egy önálló kastélyt. Gyönyörű épület, ósás kerttel.

– *A kerülethez tartozik Hárosi-öböl is. Mi van, mi lesz azon a területen?*

– Háros-sziget északi végét 1911-ben feltöltötték, később ott épült fel a Hunyadi laktanya. Hosszú évtizedek óta elzárt terület. Fantasztikus természeti világ alakult így ki ott, szinte érintetlenül burjánzik a vegetáció. A laktanya területét visszakapta az önkormányzat, majd egy törvény értelmében 99 évre a fővároshoz került használatba. A természetvédők nagyon szeretnék érintetlen formájában megtartani a laktanya melletti szigeten a vadont. A környezetvédelemmel foglalkozó kollégánom napokig tudna lelkesen beszélni nyugodtan araszoló sárga hernyókról, 45 féle pókfajról és a növényvilág páratlan diverzitásáról. Egyedülálló lenne, ha egy főváros területébe ékelődve fennmaradhatna egy védett, érintetlen természeti terület. ●

FÉNYÍRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

V. Kossuth Lajos utca 14–16. A székesfehérvári születési Wagner (Wágner) János (1813–1904) a helyi gimnáziumban érettségizett, majd Pesten Hofrichter József (1779–1835) klasszicista mesternél inaskodott. A céhes képzés előírt vándorlása során bécsi és berlini építészek mellett tevékenykedett. 1844-ben pesti mester. Nyolc évvel később földije, Ybl Miklós Unger-házának kivitelezője. E minőségében több középület is nevéhez köthető: a pesti Vigadó, a Szkalnitzky Antal (1836–1878) által jegyzett Nemzeti Színház átépítése és bérházzal történt kiegészítése a mai Rákóczi út és Múzeum körút sarkán.

Wagner Kossuth Lajos utcai telkén az 1870-es évek második felében bontási kötelezettséggel emelt házat. Az előírás szerint köteles „telke határvonalával a megállapított szabályozási vonalra visszamenve [...] egy új és az akkori igényeknek megfelelő házat építtetni.” Az elvárásokhoz igazodva neoreneszánsz szellemben fogant épülete terveit 1896 júniusában szignálta. Az egykori kereskedelmi út vonal bérházának földszintjén üzletek és raktárak kaptak helyet. A félemelettel rendelkező négyemeletes bérházában fürdőszobás lakásokat alakított ki, a bérlők kényelmét „személyfelhúzó” és egy teherlift is szolgálta. Az építőmestert saját házából ragadta el a halál „rövid szenvedés után, tevékeny és fáradságot nem ismerő életének 91-ik évében”. Gyermekei közül négy is az apja foglalkozását folytatta. (H. V.) ●

Március 11-én nyílt kiállítás Sebestyén Lászlónak a BUDAPEST FÉNYÍRDA rovatában megjelent képeiből a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Kisgalériáján (Budapest, VIII., Reviczky utca 1.) a Budapesti és Pest megyei Mérnöki Kamera és Budapest Főváros Levéltára támogatásával. Megtekinthető április 4-ig, hétfőtől péntekig 10 és 20, szombaton 10 és 16 óra között. Az udvarok szigorú geometriájában a lelket keresem – vallja a fotóművész. „Klőszkamerája” tíz kiállított, másfél négyzetméteres, hatalmas fotójának részletgazdagsága, tónusterjedelme kivételes élményt nyújt minden, a város lelkét kereső budapestinek.

Simplicissimus Budapestje*

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Egy éjszaka szállodában, Budapesten

Simplicissimus azt írta külföldieknek szánt Budapest könyvében, hogy még sohasem aludt budapesti szállodában. Most ezt is át kell írnia. Január végén a Gerlóczy Rooms de Lux fennállásának tízéves évfordulója alkalmából nejevel egy éjszakát a kis butikhotelben tölthetett. Persze nem egyedül ők – vagy egy tucatnyi törzsvendég kapott ilyen ajándékot. A szobát és a reggelit a vendéglátók állták.

Gondolom a menedzsment arra számított, hogy csak nem fogunk máshol vacsorázni. Így is lett. Egy hallatlanul kellemes péntek éjjelt töltöttünk el. Úgy bántak velünk, mintha VIP nászutas párok lennénk. Tudott rólunk a recepció, a teremfőnök, a reggelit felszolgáló váltás.

Az élmény legkülönösebb része a rutinszerű életünkön való rövid kiszállás volt. Mintha külföldre utaztunk volna.

A Gerlóczy mindössze 18 szobás. Isteni helyen van, a belváros közepén, a kávéház és étterem egyáltalán nem csak a turisták törzshelye. Valahol a fele-fele lehet az arány. A békebeli hárfazene nagy találmány. Mint ha száz éve működne az intézmény. Nem hamisítvány – újraalkotás.

Szinte folyton teltház. Ezt a városon belüli kiváló helynek, a családias környezetnek és a remek marketingmunkának köszönhetik.

A globális internetgazdaság esete Budapest szálláshelyeivel

Ha huszonöt évvel ezelőtt valaki útikönyvet írt, vagy külföldi barátjának „best buy” típusú szállást akart választani, akkor beszerzte a január végén megjelent igénytelen, egyre vastagodó magyarországi hivatalos katalógust. Ez tíz éven belül az internetre vándorolt, bár egy ideig még papíron is hozzá lehetett jutni.

Aztán hamarosan minden hotelnek (majd szálláshelynek) saját honlapja lett. Hallani lehetett olyan esetről, hogy egy-egy közülük 24 órás technikai ügyeletet fizet azért, hogy soha ne kerüljön ki az első hús Budapestre irányuló keresési találat közül.

Ezzel egyidőben megjelentek a közvetítő honlapok. A világon a legnagyobbra a booking.com hízott. Rég nem jártam rajta, most világszerte 602 ezer tétéles a kíná-

lat. Külleme személytelen, régimódi. Nem követi az új trendeket. (Erre szerintem rá fog fizetni.)

Vannak aztán már nagy méretű globális rendszerek, a venere.com, az Expedia. Érdekes dolog, hogy magyar behatolásuk növekedése megállt 2014 közepén. Egy szakportálon ezt lehetett olvasni: „A korábbi évek eredményéhez képest a saját honlapon át beérkező online foglalások aránya növekvő tendenciát mutat. 2013-ban Budapesten az online szobaéjszakák foglalásának 26,9 százaléka érkezett a saját weblapon (2010-ben 13,9 százalék), míg vidéken a saját honlap részesedése tavaly 49 százalék volt (2010-ben 37 százalék). Az online közvetítők piaca is áttrendeződött kissé. Budapesten továbbra is két közvetítő az uralkodó: a Booking.com és az Expedia. Piaci részesedésük azonban visszaesett. Míg korábban ketten együttesen kiugróan magas, 58,9 százalékos lefedettséget értek el ebben a szegmensben, 2013-ban ez a szám – számos szálloda stratégiai lépéseinek hatására – 43,3 százalékra csökkent. A kisebb közvetítők közül a felmérés szerint az Orbitz, a HRS és a Lastminute.com tudták részesedésüket növelni, míg például az Agoda és a Hotel.de megtorpantak a növekedésben.”

Az igazi változást a 2000-ben indult TripAdvisor site hozta el, a visszajelzések tömeges felhasználásával. Ma 280 millió (!) egyéni felhasználója van. A csoporthoz (ma már tőzsdei cég) 25 különböző szabadidős portál tartozik, lapzártakor 2356 alkalmazottja van. Néhány napvilágra került botrányos eset után a honlap ma már sokat tesz a hamis vélemények kiszűrésére.

Újabb kisebbfajta forradalmat hozott az Airbnb megjelenése. Erről (szemben a fenti cégekkel) már nekem is van személyes tapasztalatom.

Hogyan működik az Airbnb?

Ez a portál 2008-ban indult San Franciscóban, egy év múlva már hatalmas mennyiségű kockázati tőkét tudhatott a magáénak. A bnb az angol bread and breakfast, „koszt és kvártély” közkeletű rövidítése. Ma már 800 ezer szálláshelyet kínál 192 ország 33 ezer településén. Értéke ma tízmilliárd dollár körül jár.

Úgy kerültem a járatlan, új útra, hogy New Yorkban élő felnőt, házas lányomat

akartam meglátogatni, és a közelükben szerettem volna lakni. Felmentem tehát a honlapra, ahol azonnal nagy meglepetés ért: magyarul beszélt és minden árat forintra számolt át. (Ami azt jelenti, hogy nagyon sok nyelven működik egyszerre, és meg se kérdezi, hogy milyen nyelven akarom használni. Érzékeli, hogy hol ülök, és beállítja a nyelvet.) Beírtam három dolgot: hová, mikor akarok menni, és mihez legyen közel a cél. Ekkor a térképen megjelent egy tucatnyi nekem megfelelő hely, ott volt, és éppen akkor szabad.

Ezután ár és szolgáltatás szerint szűrhettem az ajánlatokat. Ami megmaradt, azt képeken nézegethettem. Némelyiknél volt egy olyan jelvény: ellenőrzött fényképek. Gondolom némi pénzért kimennek és megnézik, tényleg ott készültek-e a fotók. Bár csálni itt aztán végképp nem érdemes.

Ha az egyik szállás megtetszik, és ki akarom venni, be kell jelentkezmem: azonosítani kell magamat egy fényképes igazolvánnyal. Én a jogosítványomat választottam, a fényképet feltöltöttem, ezután a rendszer tíz-hús másodpercet kattogott, majd kiírta: rendben. (A földkerekség összes jogosítványával összevetette ennyi idő alatt!). Miután a honlap elfogadott ügyfélnek, az következett, hogy írjak egy levelet a tulajdonosnak. Mondjam el, ki vagyok, miért utazom a városba. Keltsek bizalmat. Végül is egy magánember adja ki a lakást egy másik magánembernek. A tulajdonosnak 24 órája van arra, hogy válaszoljon igen-nel vagy nemmel. Nem kell indokolnia. Néhány óra múlva megkaptam az igenlő választ. Akkor kaptam nevet is.

Ezután véglegesen foglalnom kellett, az árat abban a pillanatban zárolták a bankkártyámon, de a tulajdonos nem kapta meg a neki járó összeget. Ha jól értettem, csak azután jut hozzá, hogy én távoztam a lakásból, és nem tettem panaszt, hogy valami nem stimmel. Az airbnb levonja saját jutalékát (ezt én pontosan nem ismertem), és a többit kapja meg a lakás kiadója. Esetemben ez egy szingli fiatalember volt, aki arra a néhány napra egy haverjához költözött. Mindez nyilvánvalóan Budapestet is érinti. Első pillantásra úgy lehetne gondolni, hogy ez csak a szállodák bizniszét rontja. Pedig inkább az egész turisztikai tortát növeli.

*Mottó: „Nekem mondd, pestinek, hogy füle van a tepsinek?” – XX. század végi mondás

fotó: Simplicissimus

A Budapestre irányuló turizmus szerencsére növekszik. Talán amiatt is, hogy nemcsak a kínálat szélesedett, de az emberek sokkal könnyebben meg is találják a kedvükre való szállást. Éppen úgy, ahogy az interneten ma már mindenki könnyen megtalálhatja a neki tetsző szubkulturális zenét vagy filmet.

Tavaszi leltár a Gerlóczy Nagyterasz első napján

Az „alkalmazott emberlesés” úgy hangzik mintha valami tudomány elnevezése. Pedig inkább sport – sok ezren művelik a mai Budapesten. Ehhez alig van alkalmasabb helyszín, mint egy kávéházi terasz, mondjuk egy közepes méretű európai metropolis belvárosának kis terén, amelyet hívjunk mondjuk Kamermayer Károly térnek.

Az a nap, amikor erre a kis térre kikerülnek a székek, a budapesti tavasz igazi kezdete. Nem a naptári, nem a meteorológiai, hanem az igazi.

Mint viszonylag távol lakó törzsvendéget, meg szoktak tisztelni azzal, hogy levélben riasztást küldenek – a legelső napot én Dárius minden kincséért ki nem hagynám. Kérés nélkül is hozzák a szokásos reggelimet, átlapozom a két legnagyobb olvasottságnak örvendő napilapot, de fél szemmel már az arra haladókat kémlelem.

A tavaszi évadnyitón a legelső reggelen fél nyolc tájban a következőket láttam:

– 1 magányos kisnyugdíjas, két teli cekkel, az egyik vászonból, rajta a nagy 20. századi író karikatúrája,

– 1 nagyon csinos, túl magas sarkú csizmában tipegő anyuka, harmadik osztályos, súlyproblémákkal küszködő, túllőtöztett leánygyermekkel,

– 1 magas homlokú városszociológus külsejű, sportos férfi, arcán tengernyi gondtal, kerékpáron, még téli öltözetben, kocás sállal,

– 1 duzzadó izomzatú, kopaszra nyírt férfi, csuklóján és nyakán sárga színű fémlánc, mobiltelefonján szerelmes szavakat bűg, – 2 jól öltözött fiatal turista, hétköznapi foglalkozású meleg pár, az egyik még a coming out előtt, a másik már jóval utána, – 1 öltönyös, hátizsákos fiatalember, rolle- ren. Nicsak, ide igyekszik.

– 1 középkorú, lazán öltözött üzletember, háttal. Kiköpött mint Simplicissimus 2009. évi hőse, a kávéház résztulajdonosa. Vajon tényleg ő? Máris végzett volna ma reggel?

– 1 hetvenes, sportos, skandináv külsejű pár, már sétából hazafelé tartanak, szállóvendégek, egyetlen mukkot sem értek a szavukból, alighanem dánok, fogadni merek, mindjárt amíg a reggelire várnak, mindketten előveszik – nem, dehogy az okostelefonjukat – hanem a vastag könyvtári könyvet...

Ha a teraszon ül az ember, akkor az emberlesésnek úgynevezett „konstans helyzetű” fajtáját műveli, ellentétben azzal, amit a kutató szellemű ember csavargás közben tesz. Nem lehet hanyagul irányt változtatni, egy szófoszlánynak a nyomába eredni, lépteket megnyújtani. Itt csak üldögélni lehet, mint a nagy eposzi hajós,

akit kérésére a társai a hajóárbochoz kötözték, nehogy áldozatul essen a szirének bülbülszavának.

A szél eláll, előbújik a nap. A piros sálát, amelyet idén télen a nagy szociológus emlékére hordtam, le lehet venni. Őszig nem is lesz rá szükség.

Egy Szabadság téri emlékmű – nem az a bizonyos

A közelmúltig a Kossuth tér volt a magyar uralkodó elit szoborállító játszóparkja – mostanra a Szabadság tér lett az. Ismeretes, hogy mennyi minden váltotta itt egymást, az irredenta szobroktól kezdve az ideiglenesen itt tartózkodó majd visszatért Bandholtz tábornokig, s így tovább.

Simplicissimus a minap szerzőtársával arra sétált – és meglepve vették észre, hogy a tér egyik szerényen árválkodó mellékszereplőjét, az 1848/49-es emlékművet valaki tussal megrongálta. Annak lehet tekinteni, ha valaki a felirat szövegéből „kiemel” néhány szót: feketére mázol egyes betűket. De van az emlékművön graffiti (Ki lehet az itt megörökített Gulyás?) és van rajta egy – alighanem természet ütötte –, szabálytalan alakú lyuk.

A Szabadság tér egyre szépül – elég csak a keleti térfal két szecessziós házának tavaly elkészült renoválására (inkább rekonstrukciójára) gondolni. Most talán majd a Tőzsdepalota következik. A legújabb hírek szerint 2017-re használatba lesz vehető az épület. Akkor talán ez a kis emlékmű is régi pompájában tündököl majd.

Főhajtás Neuschloss Kornél emléke előtt

Kassai Ferenc

Budapest Főváros XIV. kerület Zuglói Önkormányzata és a Budapesti és Pest Megyei Mérnöki Kamara közös emléktáblát állított 2014. június 16. Neuschloss Kornél, az Állatkert egykori főépítésze születésének 150. évfordulója alkalmából.

A Budapesti és Pest Megyei Mérnöki Kamara az ország teljes mérnökállományának mintegy felét soraiban tudó mérnöki köztestület; igen kiterjedt és sokrétű kapcsolatai vannak egyebek mellett a Főpolgármesteri Hivatallal és a kerületi önkormányzatokkal. Kapcsolattartói együttműködések keretében részt veszünk a régió mérnöki munkát igénylő feladataiban. Célunk, hogy a kerületekben élő kamarai tagok tevélegesen is részt vehessenek saját lakóhelyük fejlesztési koncepciójának kialakításában.

Ez a legnemesebb értelemben vett lokálpatriotizmus megköveteli tőlünk, mérnököktől, hogy nagy elődeinkről ne feledkezzünk meg; ezért nem titkolt szándékunk a kerületeket érintő műszaki, mérnöki, építészeti hagyományok ápolása. Törekvésünket *Széchenyi István* szavaival fejezhetnénk ki a legtisztábban: „Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent, és munkálkodhass a jövőn”. Ennek jegyében tisztelegtünk Zuglói Önkormányzatával közösen *Neuschloss Kornél* munkássága előtt.

Budapest kultúrtörténeti emlékezetéhez hozzátartoznak azok a csodálatos épületek, építészeti remek, amelyek mintegy védjegyei a magyar fővárosnak és egyúttal

a magyar mérnöki tudásnak. A városépítészeti gyöngyszemei közé tartoznak Neuschloss Kornél munkái is, az ő emléke azonban a köztudatban meglehetősen elhalványult. Pedig ki ne csodálna meg jártában-keltében az Országos Meteorológiai Intézet épületét, a Székesfővárosi Gázművek, a Lipótvárosi Gáztartó Állomástelep Központi Műhely- és Raktárépületét vagy éppenséggel a Budapesti Állatkert főkapuját és az Elefántházat? Ezek a műtárgyak karaktert adó jellegzetességekkel vannak jelen Budapest épített környezetében.

Alapos várostörténeti tudással igen kevesen rendelkeznek, ezért is fontos, hogy egy-egy alkalmat, évfordulót fölhasználva fejt hajtunk építészeink teljesítménye előtt, és megidézzük a szellemüket. Neuschloss Kornél sikeres alkotások sorával van jelen a mai városban. Legjobb épületeinek nem ártott az idő múlása, nem ártottak az újabb és újabb stílusok; ma is eleven hatásúak.

Zuglói örökségét ünnepeelve mindenekelőtt az Állatkert főépítésztét köszöntjük. E munkája során egyesítette alkotásának két fontos és egymást kiegészítő vonását, a nagy művészi képzelőerőt és az építési technoló-

giák iránti olthatatlan érdeklődést. Másként fogalmazva: az épületek megálmodóját és a szakági mérnököt. Elmélet és gyakorlat páratlan egységét. De mások számára is teret nyitott: az 1910–1912-es állatkerti újratervezés építéstechnológiai vezetőjeként ő pártfogolta *Kós Károlyt* és *Zrumeckzy Dezsőt*, hogy megbízást kapjanak az új épületek tervezésére. Az úgynevezett Kós-madárház a kalotaszegi református templomok mintájára készült, a legtöbb alkotóeleme fa.

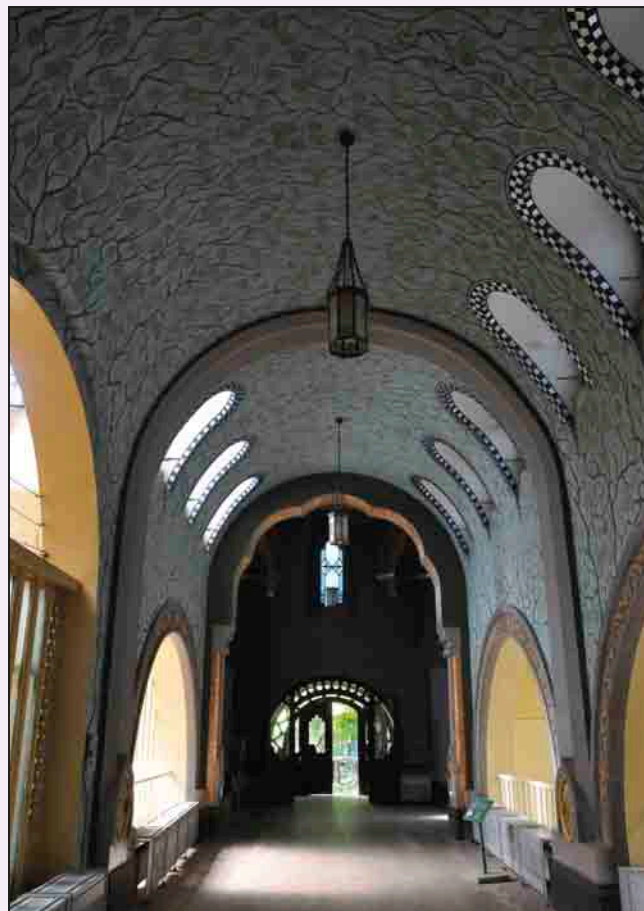
Neuschloss Kornél mindkét nagyszerű alkotót mint az óbudai református parókiák építési ellenőre ismerte meg. Önzetlen személyiségének illusztrálására érdemes fölhozni azt, hogy szívesen vállalt mentori szerepet; egyik első felfedezője volt *Kós Károlynak*, szép és nemes példáját nyújtva annak, hogy az egymást követő nemzedékek nem elsősorban vetélytársai egymásnak, hanem egymás munkásságának folytatói.

De vessünk rövid pillantást az életútjára. Neuschloss Kornél jó iskolákba járt. Építészeti tanulmányait a zürichi műegyetemen folytatta, ott diplomázott, ezt egészítette ki azzal a doktorátussal, amelyet a budapesti tudományegyetemen bölcsészeti és művészettörténeti tárgyakból szerzett. Hét évet töltött Svájcban, Franciaországban és Itáliában. Felesége, *Knüсли Lujza* Svájcban települt Magyarországra.

Neuschloss 1893-tól állami alkalmazásban volt a Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegyék Állami Építészeti Hivatalánál. 1897-ben önálló irodát nyitott. Az első világháborút mint a nagyváradi 4. honvédelmi gyalogezred tartalékos századosa szolgálta végig. Bátorságát több magas kitüntetéssel ismerték el. A világháborút követően a Ludovika Akadémia építési szerkesztett tanára volt. 1924 után *Gyenes Lajossal* nyitott közös irodát.

fotó: Balogh Róbert

forrás: Fővárosi Állat- és Növénykert

Archeológusként is tevékenykedett, és jeles közéleti férfiúként is elismertséget szerzett: a Magyar Építőművészek Egyesületének elnöke volt 1912 és 1914 között, aztán a Budapesti Mentőegyesület igazgatói és a pesti református egyházközség presbitere tisztét is betöltötte. Halála után művészeti díjat, a Neuschloss-Knüsli bronzérmét alapítottak az emlékére.

A legtöbbször emlegetett remekműve és az állatkert egyik legismertebb részlete a sze-

cessziós stílusú Elefántház, amely eredetileg a Vastagbőrűek Háza nevet kapta. A szecessziós stílushoz harmonikusan illeszkedik az állatok földrajzi származását megidéző indiai és afrikai művészet néhány jellegzetes eleme. A szemet gyönyörködtető burkolat, a pirogránit, eozin és zománcos csempe Pécssett a Zsolnay porcelángyárban készült, mesteri munkával. Díszítőelemként funkcionálnak még a színes ablaktáblák és a terméskövek, továbbá a stilizált állatábrázolások és a bur-

jánzó növényornamentika. Eredetileg egy 31 méter magasságba nyúló minaret külön is kihangsúlyozza a háromhajós épület keleties jellegét, ezt azonban 1915-ben török képrésre elbontották. A főhajó a látogatóké, az oldalhajók pedig az állatok életterét jelentik. A szecessziós hatást a boltívek és kupolák is kidomborítják.

Az épület mindmáig szép példája Budapest virágzó szecessziós építészetének, akárcsak az ő tervei alapján átépített – szintén Zsolnay kerámiával díszített – állatkerti Főkapu. Ez az ikonikus kompozíció kaputoronyból és negyed-köríves oldalszárnyakból áll; *Maugsch Gyula* – az épülethez szervesen odatartozó – kőszobrai elefántokat és jegesmedvéket formáznak. A Főkapu keleties hatásával már az első pillanatban lenyűgözi a látogatót.

Neuschloss Kornél ezekkel az alkotásai-val nagy tekintélyt vívott ki a maga korában, de tekintélyt vív ki ma is a mérnöktársadalomban; ő Budapest szecessziós építészetének egyik meghatározó alakja, aki az adott kor keretei és lehetőségei között a legtöbbet hozta ki a tehetségéből.

Ezért lehet ma példa a mérnöktársadalom előtt. ●

A szerző a Budapesti és Pest Megyei Mérnöki Kamara elnöke

ÖTVEN ÉV

Padlógázzal dodzsemezni

Csontó Sándor

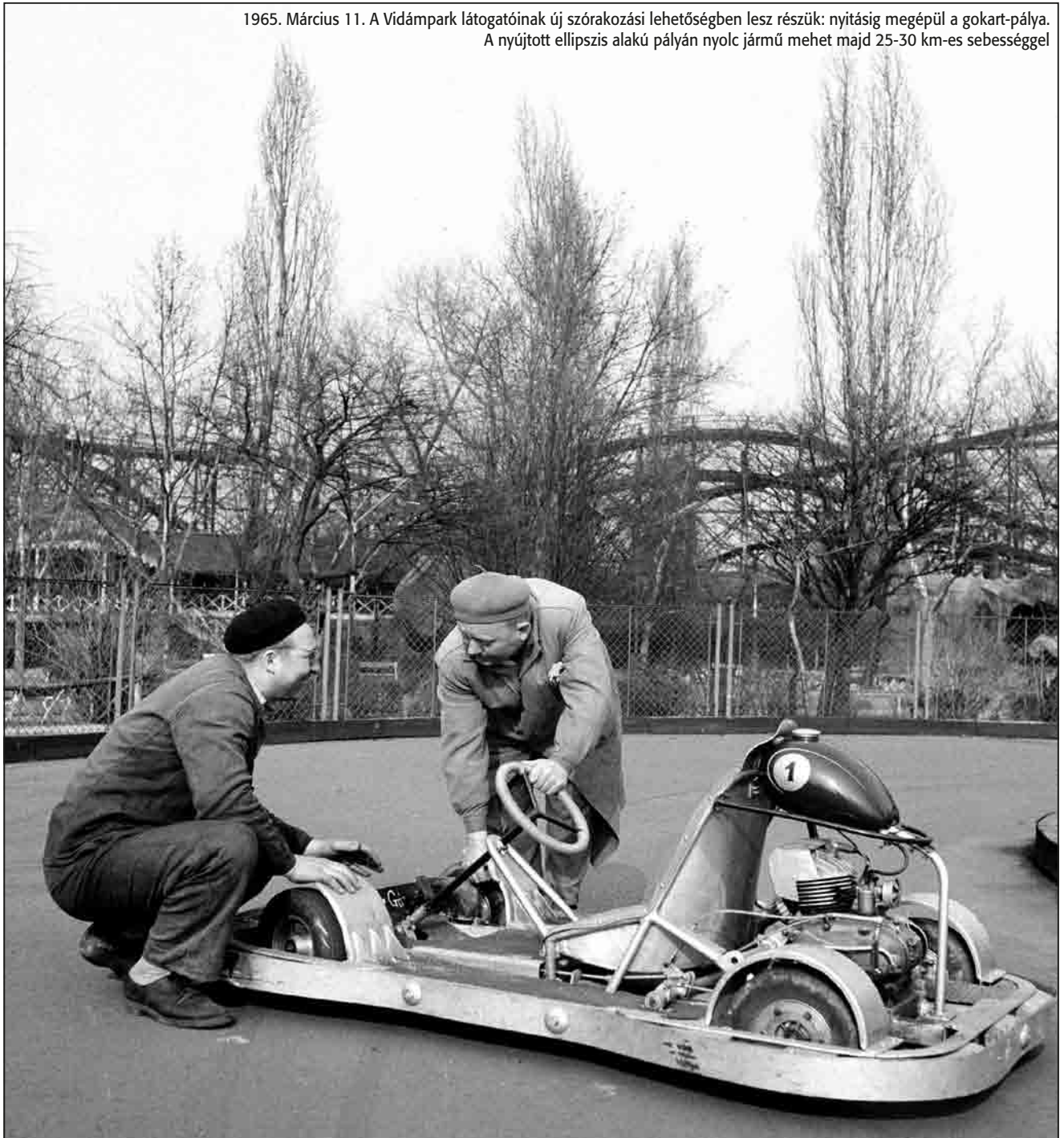
Mosolygós, svájcisapkás szakik ellenőrzik idénykezdet előtt az egyes számot viselő gokart műszaki állapotát. Jókedvük bizonyára abból is fakad, hogy indul a szezon,

ezért több lesz majd a zsozsó, és már mentek pár próbakört az új mocival a pályán. A Vidámpark megnyitásának 15-ik évfordulóján rajtoltak el a csehszlovák benzinmo-

toros gokartok hosszú futásukra, a Mese-csónak, a Tükörútvesztő, a Hajóhinta és az Erőmérő mellett. Szükség is volt akkor az újdonságokra, mert a korábbiak előregedtek, érdektelenség miatt kihasználatlanok lettek, és pénz sem akadt a felújításokra.

Ezt már *Molnár István* gépész, ezermester a Vidámpark régi alkalmazottja osztotta meg velünk. István tizenöt évig utazó mutatóval járt az országot, majd a ligeti üzemből dolgozott, s annak bezárása óta a Holnemvolt parkban hasznosítják a tudását. Nélkülözhetetlen szakember, min-

1965. Március 11. A Vidámpark látogatóinak új szórakozási lehetőségben lesz részük: nyitáig megépül a gokart-pálya. A nyújtott ellipszis alakú pályán nyolc jármű mehet majd 25-30 km-es sebességgel

den csínját-bínját érti a forgó-morgó szerkezeteknek, legyen az láncos hinta, dodzsem, gépszörny vagy vastörpe. Jelenleg „szuszogót” készít az alvó, hét méteres óriásnak.

A dodzsemek mellett eltöltött három évtizedének hasznos élményeit osztja meg velünk a csípős tavaszi szélben.

Villanyoltás

Korai még a séta, talán a Vidámparkot valamikor őrző kőkutyák is dideregnek. Megállunk a legendás kék-sárga „kagyló” előtt. A dodzsem ívelt, betonhéjas egykori ottthonában legutóbb már flamingók teleltek. Egészen idáig nyújtózik majd a Holnemvolt park területén létesülő szenzáció, a Biodom. A korábbi villanyautó 1968-ig működött itt, majd az épületét elbontották, helyére 1970 körül emelték a vasbeton-kupolás pályát az új, zsetonnal működő dodzsemeknek.

Egykori kocsijainak formája alapján feltételezhető, hogy azt még az 1930-as években tervezhették – gondolja Molnár úr. 2014-ben, a park bezárása után a pályát szétbontották, és a járművekkel együtt elárvereztek Testvére a Fényvadász, a Lézerdodzsem – eredetileg Kis Trolí néven – hagyományos dodzsem volt, az egyik legnagyobb pályájú egész Európában, fa szerkezetű épülete műemlékileg védett. A Star Wars film főcímenéjére indult a vadászat, a plafonról a padlóra világított zöld fényköröket kellett begyűjteni, a pirosak értelemszerűen levonást eredményeztek. Előszeretettel fizettek be rá munkahelyi kollektívák is, hogy erősítsék a kommunista műszakok csapatszellemét.

A zajos és bűdösebb gokart a dodzsemekkel együtt párhuzamosan működött, ott, ahol most a tevék kérődnek. Eredetileg ovális alakú pályán lehetett körbe-körbe menni, a vesealakot a kilencvenes évek elején alakította ki az akkori vállalkozó. A gokartok szép karriert futottak be, mióta elhagyták a zárt parkokat és az önállósulás versenypályájára álltak. Akár a pusztá közepén, használt gumiabroncsokkal kijelölt kanyargós terepen vívják életre-halálra harcukat. A kis kölykök külön az ő számukra kialakított mini stadionban, biztonságban szalalomozhattak.

Milliók a hetvenes években

1974-ben a 2 millió 700 ezer látogató alig több, mint hatvan játék közül válogathattott. Elképesztő létszám: persze, hol volt még akkor itthon a video, a többcsatornás kábeltévé vagy a számítógép, ott mulatott a nép, ahol tudott! Tömeve voltak a film-színházak is, tudják, a mozik.

A nyolcvanas évek közepén a Vidámpark – külföldi fizetőeszköz hiányában – pályázat útján a közönség segítségét kérte új játékok tervezésére, amelyeket hazai kisiparosok hazai alapanyagokból gyártottak volna. Csak egyetlen egy valósult meg, a Viharvasút.

Nem kaptak valutát a külföldi, a menő, bevételt fialó mutatványos szerkezetek vásárlására sem. Ciklon, Pirat vagy a Looping Star, ezeket csak később tudták beszerezni. Akkor 28 régít számoltak fel, és csak 8-10 újat helyeztek üzembe, a játéktermi nyelőautomaták és elektromos berendezések ekkor szaporodtak el. Három teremben 144 gépezet csörgött-zörgött egyfolytában, ezek közül csak a flippernek és a komputeres tévé-focinak tudunk megbocsátani. Népszerűségük vitathatatlan volt, de az öreg Hullámvasút mindannyiukkal szemben verhetetlennek bizonyult.

Száguldás jogszi nélkül

A villanyhajtású játékautó, a dodzsem fiatalnak és felnőttnek egyaránt tökéletes kapcsolódást, felhőtlen szórakozást biztosít már hosszú évtizedek óta. Azok számára, akik imádnak vezetni és azoknak is, akik még soha nem ültek a volán mögött, sőt jogosítványuk sincs. Mert az nem kötelező. Bár a számítógépes szimulációs rendszerek nagy konkurenciát jelentenek manapság, ezt a flinget nem lehet hamisítani. Aki gyerekkorában évente jó néhányszor belekóstolt, visszatért ide a haverokkal bandázni, majd a csajokat heccelni, barátnőket megréfnélni. Azután felnőttként a gyerekeivel, nagyszülőként az unokákkal.

Egy menet nem lehet, öt-hat kell, mert tényleg nem lehet megenni. A dodzsem hamar örök kedvenc lett, az országban turnézó mutatványosok nélkülözhetetlen kelleme – falusi-kisvárosi kölkök szórakozása is –, pláne a Balaton-parton, nyáridőben – meséli lelkesen István, felidézve a korábbi időszakot.

Az autók 70-100 Volt közötti egyenfeszültséggel működnek, alsó és felső áramszedővel, a fenti dróthálón néha kékes szikrát hánnya. A műanyag, üvegszálás kasztnik vaskerekeken gurulnak, az ütközést a fel-fújható, vastag tömlős lökhárító tompítja. A zárt pályán a folyamatos szándékos ütközések, karambolok teszik még izgalmasabbá a vezetést.

A három perc menetidő során mindenki megtapasztalhatja azt, amit a valódi autótutakon jobb, ha nem él át. Itt egy-egy „összecsokolózás” után a két fél jót nevet, és tovább száguld, kivéve persze azokat, akik

a koccanás során véletlenül a nyelvükbe harapnak. Ilyesmi lehet, ha egy figyelmetlen egyén hátulról belénk szalad a piros lámpánál. Komoly baleset itt sohasem történt, néhány felelőtlen embert csípett meg az áram, esetleg lila foltokkal a könyökén-térdén távozott – jelenti ki kalauzunk magabiztosan.

A kezelő személyzet, ha nem volt vendég, bepattant a kocsikba, feltekerték a sebességet és felszabadultan furikáztak, néhány rekesz sör bánta a vesztes pénztárcáját. – oszt meg velünk István belső titkokat is. A nyári munka sok diák számára hozott pénzt és ismerkedési lehetőségeket. Az indítókulccsal a szimpatikus lányoknak, haveroknak és rokonoknak persze járhatott egy-két potya fuvar. A dodzsem-fanatikusoknak a karszalagos belépős korszakban akár egész nap lehetett hajtani az olasz Bertazzon gépeket.

S hogy milyen volt a hangulat itt? Molnár Pista szerényen nem sztorizik, inkább típusvendégek emlékét eleveníti fel. Ezen a pályán mindig mozgás van, itt sosincs holtidő, mindenki kiélheti azt, amit a sztrádn csak szeretne, letolni a másikat az útról. A profik már az elején is figyelnek, vajon melyik kocsit tutira fürge. A menet végeztével az új versenyzők lökdösődve igyekeznek a korábban kiszemelt járgány felé, mert nem mindegy, hogy a piros vagy a fekete, lomhább vagy gyorsabb jut számára.

Egy magát fiatalosnak gondoló férfi kóját a feleségének dobva préseli bele pocakját a szűk járműbe. Hétköznap ő a megtestesült közalkalmazotti nyugalom, most feltűrt ingujjban görcsösen markolva a kormányt dúvadként tör-zúz, diadalmas vigyorral még iskolás lányokat vesz úzóbe, akik hangos sikollyal menekülnek. – Most bezeg legénykedsz Lajos, és otthon? – rikkoltja felé az unottan várakozó nej.

Itt büntetlenül lehet levezetni a feszítőt. Szabályok, törvények és lelkiismeret, mind csak smafu. A karót nyelt úrvezetőt, aki távolságtartóan igyekszik szalalomozni a káoszban, egyszerre hárman szorítják kárörvendve a sarokba. Itt a csattanás a lényeg, nem a finomkodás. Csontkeretes szemüvegű kockafej kézzel-lábbal magyarázza első randis barátnőjének, hogy valóságos nikilauda ő a monitor mögött ülve, itt balszerencséje miatt nem találta sehol a gázpedált.

Az apja ölében ülő kisgyermek arcán kezdetben némi riadalom ül a hangos puffanások miatt, de hamarosan feloldódik a játékban, s vidáman kacag. Vigyázat, kapaszkodni kötelező! Mi, felnőttek is szorítsuk erősen azt a kormányt! Hátha nem dőlünk be a következő kanyarban! „Tovább menet nincs!” – figyelmeztet a tábla. ●

Kirakatforradalom a Körúton

Szántó András

A rendszerváltás óta a budapesti Nagykörút sokat változott – ha nagyon finoman akarunk fogalmazni. Pontosabban szólva egyes szakaszai olyannyira lezültek, hogy csak nagyon rossz érzéssel lehet végigmenni a kirakatok előtt. A sok helyen üres, koszos üzletek árukínálás helyett szégyenükben inkább elbújának a házak belső udvarában.

forrás: Tér és forma

A tervező Horváth Lajos

Sokszor elmondták már a történetet, hogy a vásárlási szokásokat teljesen átalakították a plázák, a kereskedelmi forgalom elterelődött a hajdani belvárosi üzletektől a „mindent-egy-helyen” kínáló megszerű áruházak felé. És még most sem találtuk meg a belváros igazi rendeltetését, arculatát.

Pedig, ha csak két dologra gondolunk is, adódna a megoldás.

Az egyik: még mindig élnek errefelé emberek! Itt laknak, dolgoznak, vásárolnak, étterembe járnak, és persze a színházak táján és a „romkocsmákban” szórakoznak is. (Ezt ismerte fel néhány külföldi (!) üzlethálózat, és újrainyitotta a hajdani közértek és drogériák egy részét.)

A másik: a múltunk megőrzésére tett kísérletek folytatása. A régi házak, utcaképek megtartása, felújítása érdekében a rengeteg erő igénylő hadakozás a mai befektető-pénzemberek néha romboló szándékaival szemben.

„Átépitési örület”

A két háború közötti korszak (a válság után) az építészetben hatalmas előrelépést jelentett Magyarországon. *Kelecsényi Kristóf* érdekes cikkben fejtegette erre vonatkozó nézeteit a kirakatokról (hg.hu/cikkek/design): a „húszas és harmincas évek hozta el (...) a magyar portálépítészet fénykorát. Az új törekvések egyik első kiugrási lehetőségét látták ebben a megjelenési formában a kor leghaladóbb szellemiségű építészei. A *Tér és Forma* nevű modernista építészeti folyóirat hasábjain azonban még köztük is élénk elméleti vita folyt a jelenségről, vagyis a földszintek kicserélődéséről. Volt, aki egyáltalán nem értett egyet az eklektikus épületföldszintek megváltoztatásával, mások a kereskedelmi szükségyszerűség oldaláról közelítették meg a dolgot, míg megint mások azon vitatkoztak, hogy egy-egy épületen szükség-e a sorportál, vagy lehet üzletenként más és más.”

A lázas átépítéseket az is segítette, hogy a fővárosban rendelet írta elő a portál-korszerűsítések adókedvezményét (1936 végéig).

A *Tér és Forma* 1936-ban (230. oldal) kis cikket közölt azokról az új kirakatokról, melyek harmonikusan illeszkednek a környezethez és egymáshoz, az üzlet funkciója szerint azonban mégis a differenciáló „sorkirakat” jó megoldásai. *Komor Marcell*, a szerző azonban elég sok kritikát is megfogalmazott a portálokkal kapcsolatban. Szerinte ugyanis az „*átépitési örület*” sok kárt is okoz, mivel szétrombolják az épületek eredeti stílusát és struktúráját az új divatnak való megfelelés miatt. (A Rákóczi úton egy ház például összedőlt, mert annyira legyengítették az átépítők a pillérek az új üzlethelyiség kialakítása miatt, hogy statikailag megváltozott az épület.)

Komor a magyar szecessziós építészetet *Lechner Ödön* mellett tanulta, később nagyon magas szinten művelte, de a modern stílusban is maradandót alkotott (OTI székház a Fiumei úton, Népopera stb.). Ezért féltette a harmóniát az új portáloktól, de a sorportálok és a modern épületek üzletei elnyerték a tetszését. A példák között több *Horváth Lajos* által tervezett munkát is bemutat, *Kozma Lajos* és mások munkái mellett.

Minta születik

A cikkhez az egyik illusztráció az M. O. üzlet, melyhez szimmetrikusan illeszkedik egy színházjegyiroda kirakata. Mindkettő tervezője Horváth, akinek ebben az időszakban számos izgalmas terve, munkája valósult meg. Például egy Cukor utcai „fűrészes ház”, ahol a homlokzati ablakokat, erkélyeket a síktól el kellett fordítani, hogy a nagyon keskeny utcában a lakások némi fényhez és kilátáshoz jussanak. A másik nagyobb feladata volt a Rákóczi úti Magyar Divatcsarnok (későbbi Otthon áruház).

Ferkai András a következőket írta erről: „A terjeszkedés a gazdasági válság ellenére is folytatódott. Először a 72. számú ház földszintjén nyitottak 1932-ben élelmiszer részleget (a portál és előcsarnok tervezője Horváth Lajos)”. A főépületben „a megépült sorportál (tervezője és kivitelezője Horváth Lajos) homlokzati síkban maradt és megszakítás nélkül továbbfutott a bal oldali szomszéd épülete... Közben a másik szomszéd, az Alsó-erdősori sarokház bekebelezése is megkezdődött. Horváth Lajos portáltervező és építő szakember 1937-ben elegáns tervet készített a földszinten és a félémeleten végigvonuló, egységes portálsorra.”

Ezzel az írással és illusztrációival azt szeretném példázni, hogy a harmincas években milyen korszakalkotónak mondott újítások történtek, akár a Nagykörúton is. A kereskedelmi kiindulópontot bizonyítja az is, hogy néhány napilap pársoros „kishíre” mellett egy – ma már igen kevésé ismert – szaklapban jelent meg a tudósítás a jelenséget kiteljesítő első boltról. A Magyar Élelmiszer Újság 1936. április 1-i számában nem kisebb személyiség, mint *Lovászy Károly* írt cikket az újdonságról.

Minőséget olcsón

„Kirakat-forradalmat csinált egy csemege-üzlet a Nagykörúton

Az *Andrássy út és Király utca* közti nagykörúti útszakaszon egy furcsa csemegeüzlet nyílt meg, amelynek egyebe sincs, csak tétőtől-talpig kirakata. Tea, kávé, hazai és déligyümölcs, befőtt, jam, konzerv, kakaó, bor, pezsgő, keksz, cukorka, finom kolbász, likőr, pálinka parádézik ebben az új kirakatban. Az új delikátesz-boltnak furcsa a neve. Úgy hívják, hogy *M. O. Ami két szónak: „Minőséget Olcsón”* rövidítése.

Ahogy itt két szál gyulai kolbász egymásra van téve, ahogy itt a mosolygó császárkörte toronyba van rakva, ahogy itt három dunsztos üveg glédában áll, ahogy itt a narancs és a citrom virul, az direkt csoda.

Szem, száznak ingere egy ilyen modern kirakat. Az első napokban az volt az impresszióm, hogy ilyesmi nem is való ide, a forgalmas

Nagykörútra. Ez jobban pászolna a *Belvárosba*, a csemegekereskedések, antik-ékszerüzletek közé ékelve.

Ez a gyönyörű kontraszt csak két napig pompázott a nagykörúton – egyedül. Harmadik napon már a szomszédban egy kis felvágottakat és sajtféléket árusító bolt hasonlóképpen kicsípte magát. A portálja át volt mázsolva, a pultok a kirakatban arany és ezüst drapériával áthúzva, a pislogó villanykörtek izzó ıvlámpákra, kirakati felső reflektorokra átcserélve s a sajtok, kolbászok, oroszhalak és füstöltheringek olyan művészien elrendezve, hogy láttukra kicsordult a szemlélő nyála a gyönyörűségtől.

De ez mind semmi. A kis pékfiók, amelynek kirakataiban pár nap előtt még csak árva pászkalevél szomorkodott, most hirtelen szintén megijfodott. Ropogós mákoszszemlyék, nevető kiflik, egészségtől duzzadó cipők repültek ki a kirakatba ügyes, szemcsiklandozó elrendezésben, s ma a kis pékbolt olyan, mint egy ékszerskatulya.

S a kirakatlázadás, az „auzlágforradalom” szélvészékként száguld végig az egész vonalon. Az ízlés, a tetszetősre való törekvés számuma szánt végig az egész üzleti fronton.

Mert van egy csemegeüzlet, amely szinte túlságba vitte az üzleti külső pompát.

Ártani semmi esetre sem árt az ilyesmi Pestnek. Csak használ. Csupán az a kár, hogy kereskedőink sose maguktól eszmélnek rá az ilyesmire, hanem csak akkor, ha erre külső kényszer, a fényes konkurenciától való félelem kényszeríti őket.

Az M. O. így csinált kirakatforradalmat az élelmiszerkereskedők frontján. Lovászy Károly” Magáról a lapról nem sikerült többet megtudnom, a szerző viszont ismert és igencsak vegyes profillal működő újságíró volt. A századelőn panamákat, botrányokat leplezett le, Vágóhíd című élc lapja az irodalmi és művészeti élet fonák jelenségeit tűzte tollhegyre. 1912-ben *Ugat* címmel a Nyugat külsejét is utánzó paródiafüzetet írt. Dalait megzenésítették a kabarék számára, jeleneteit is bemutatták. A háború előtti irodalmi kabarét 1922-ben próbálta feltámasztani, de *Simpli-cissimus* nevű intézménye csak másfél évig működött. (Legmaradandóbb írása számomra egy vers, amelyet édesanyámtól sokszor hallottam, mert kedvence volt: *„Anyám, én nem ilyen lovat akartam!”*.)

Szóval a járvány kitört, nagyon sokan követték Horváth Lajos stílusát, a konkurenciától való félelem megindította a felfrissülést.

A csemegekereskedőt *Wertheimer Imréné* hívták, és hogy valóban mennyit használt Pestnek a vállalkozása, arra bizonyíték *Tardy Nándor* hozzá küldött levele. Az Országos Idegenforgalmi Hivatal (OMIH) igazgatója 1936. április 29-én írta a következőket: *„A t. Cím tulajdonát képező VI. Teréz körút 7. szám alatt lévő »Minőséget olcsón« csemege és gyümölcsáru üzlet úgy modern berendezése és külső kiállítása, mint árukiállata által követendő példát mutat a körúti hasonló üzletkörű kiskereskedelemnek a nagykörút városképének tetszetősebbé tétele érdekében és*

Az M. O. közelében átalakult kirakat

Putsay és Glűck péküzlete

így megítélésünk szerint az idegenforgalmi propaganda szempontjából is méltánylandó, értékes szerepet tölt be.”

Részletekben a teljesség

Hát itt sóhajtottam fel igazán, mivel az elmúlt évtizedekben hasonló jelenséget nem tapasztaltam. Ezzel szemben sokszor felmerült bennem a kérdés, vajon manapság mi a csudát csinál reggeltől estig az a rengeteg (jól fizetett!) ember az idegenforgalmi hivatalban, azon kívül, hogy két-három évente cégnevet változtatnak...

A kivitelezésnél nagyon sokat lehet rontani vagy javítani a legszínvonalasabb tervezés mellett is. Ebben is szerencsés – illetve kellően igényes – volt Wertheimer úr, mert a legjobb mestereket választotta. A különleges neon

cégjeleket és a teljes világítást Székely Miklós gépészmérnök irodája és villamossági vállalata készítette és szerelte fel. A belső Emergé gumipadlót a Magyar Ruggyantaárugyár. Az e korban európai élvonalbeli minőséget jelentő Vitrax (20-30 mm-es, felületében színezett) üvegburkolat és kirakat a Fischer Testvérek Rt., a kirakati fémszerkezet („Neoxid” fémportal) Márkus Lajos gyára munkáját dicsérték. (Ez utóbbi kirakattípus változata még ma is eredeti formában látható a sarki, Teréz krt. 3. alatti Oktogon Gyógyszertár portálján.)

Hát valahogy így kell egy „forradalmat” csinálni – nem csak hirdetni, hanem a legapróbb részletekig követve a magas minőség filozófiáját. ●

A képek forrása: a szerző gyűjteménye

Ferenciek tere 9.

forrás: Tér és forma

Száz év a fővárosi buszokon

Zsigmond Gábor

1915. március 1-jén indult el a fővárosi autóbusz-közlekedés, bár érdemes megjegyezni: az nem igaz, hogy a budapestiek épp száz éve utazhatnak buszokon. Korábban ugyanis magáncégek tulajdonában már közlekedtek, így lehetett például a Svábhegyre kirándulni 1909-ben is, egy-egy jól menő szálloda pedig olykor buszokkal várta vendégeit a Keletinél vagy éppen a Duna partján, a hajóállomáson. A fővárosi tulajdonú, tömegek utaztatását megoldani hivatott buszközlekedés azonban hosszú előzmények és viták után végül 1915-ben, száz esztendeje lett része mindennapos utazásainknak.

A „kistarcsai” – a háború után a Budapest-Újpest Személyszállítási Rt. (BUSZ) tulajdonában is tett néhány kört a városban

forrás: Fortepan

A buszközlekedés előképének az omnibusz-közlekedést szokás tekinteni, sőt a századforduló magyar mérnökei egy ideig a motoromnibusz szót is használták az autóbuszokra. Az omnibuszok (és autóbuszok) elindításá-

hoz viszonylag kevés tőkére volt szükség, sem vágányépítésekkel, sem a nyomvonalat érintő bonyolult ingatlanügyekkel nem kellett bajlódni, így aztán nem is csoda, hogy az első világháború előtt nagyjából húsz

magánvállalkozásban működő omnibusz is járta a pesti utcákat a Székesfővárosi Közlekedési Vállalat (SZKV) mintegy 140 kocsija mellett. Ezt a viszonylag nagy omnibuszvállalatot vásárolta fel 1914 nyarán a főváros. Az ügyletnek az egységes közlekedéspolitika irányába tett lépés mellett egy konkrét célja is volt, mégpedig, hogy a magáncégek helyett a főváros maga vegye kézbe ezt a lehetőséget.

Csakhogy három héttel azután, hogy 1,8 millió koronáért megvásárolták az omnibuszos vállalatot, már ropogtak a fegyverek a szerbiai fronton, és szó sem lehetett arról, hogy az előkészített mederben folytassák a projektet. A rendelkezésre álló két próbabuszt sebesültszállításra kellett átadni a hadseregnek. Az emeletes, akkumulátoros kocsik és a gyakran meghibásodó egyszintes, benzines busz azonban nem felelt meg a katonaság igényeinek, így hamarosan visszaadták „polgári célokra”. (Az elektromos Austro-Daimler a fővárosé volt, az egyszintes, kistarcsai buszt pedig bérelték az egyik villamoscégtől, a közúti vaspályatársaságtól.)

A két jármű végül 1915. március 1-jén, hétfő reggel 7 órakor kezdte meg első kö-

reit: az Andrassy úton. Az első – egyébként „aranyárga” színű – kocsai a Városliget felől, a Múcsarnok mögötti végállomástól indult, küllőit nemzeti színű, piros és fehér rózsákkal díszítették fel a premiere. A kalauzoknak még invitálni kellett a korán ébredő fővárosiakat, hogy foglalják el a kocsai bársonyborítású üléseit vagy a tető padjait. A szerényebb kivitelű, egyszintes kocsai hamarosan követte emeletes társát. Mindkettő a főváros címerével és az SZKV cégjelével tette meg a 8-10 perces fordulókat az Andrassy út és a Vilmos császár (Bajcsy-Zsilinszky Endre) út sarka között.

Augusztus 20-án két új emeletes kocsai jelent meg a vonalon, melyeket a Motor című korabeli szaklap így mutatott be: „A hátsó peronon egy állóhely van. Innen csigalépcsőn jutunk fel az imperiálra (emelet – Zs. G.), amelyen mint a kocsai belsejében, 16 ülőhely van elhelyezve, az ülések azonban nem a kocsai hosszában nyertek elhelyezést, hanem keresztben, úgy hogy az utasok arccal menetirányban vannak. Az imperiálról éppúgy, mint a karosszéria belsejéből a kalauz a soffőrnek csengőjelzést adhat.”

A következő évben újabb nyolc emeletes kocsival gazdagodott az állomány, amelyeknek időközben új rendszámokat is osztottak. A legelső számot az említett Austro-Daimler kapta. Nem tudjuk, hogy egy városházi hivatalnok bizonytalanságát tükrözte-e, de a kocsira az XX-1 rendszám került. (Pár évvel később, a húszas években egyébként a buszok rendszáma XX helyett Bp számmal kezdődött.)

A tetszetős járművek ellenére a buszközlekedés elindítása egyáltalán nem volt diadalmenet. Azon túl, hogy Európa nagyvárosaiban, sőt a császárvárosban, Bécsben, de még Aradon is városi tulajdonú buszközlekedést szerveztek már évekkel korábban, a fővárosban az sem volt egyértelmű, hogy mi lesz az új ágazat jövője. Ez pedig azzal is összefügg, hogy a földalatti 1896-os átadása óta nem sikerült új metróvonalat építeni.

A nagy tiszteletben álló szakember, Böszörményi Jenő – még 1912-ben – írta: „Budapest közlekedés ügyének orvoslására nézve már majdnem tökéletesen kialakultak a vélemények; gyökeres megoldás csakis a földalatti metropolitaine villamos vasutak létesítésével képzelhető el. Sajnos azonban a kérdés annyira akut, hogy így fejezzem ki magamat: annyira körműnkre égett, hogy véleményem szerint ma már palliatív megoldás után kell néznünk még pedig sürgősen, hogy addig is, míg a megfelelő hálózatú földalatti elkészül, a város fejlődésével hatványozott mértékben megnövekvő közlekedési igényeket kielégít-

hessük és a mai tarthatatlan helyzet súlyát könnyítsük. Ilyen szükség diktálta, provizórikus megoldást motoromnibuszok alkalmazásában vélem megtalálni.”

A városiakok is vegyesen álltak a kérdéshez, egy Andrassy úti lakó 1916-os panaszelevele szerint például „az autóbuszok különösen a földszinten és az első emeleten lakóknak igen sok kellemetlenséget okoznak, mert száraz időben nagy port vernek fel és az épületeket különösen akkor, ha az autóbuszok kerekei az úton fekvő vízvezetéki csap fedelén haladnak át, nagyon kellemetlen módon megrázkódtatják.”

A buszközlekedés annyira provizórikus lett, hogy 1917 áprilisában a háborús nehézségek miatt meg is szűnt, és csak 1921-ben indult újra használt, bécsi, akkumulátoros kocsikkal. A háború vége óta sorozatos politikai és gazdasági kataklizmákkal küzdő

város a több mint 350 millió pengős metróberuházás elhalasztásáról és mintegy száz vadonatúj busz beszerzéséről döntött. A kérdést valószínűleg az döntötte el, hogy utóbbira alig 12 millió pengő is elég volt. Fogadásukra 1930-ra felépítették Európa legnagyobb garázsát (ma a Récei Center működik benne), és még az új járműflotta leszállítása előtt előírták azt is, hogy a korábbi sárga és a tervezett piros helyett a jövő Budapest autóbuszai kékek lesznek.

Azok, pedig akik azt gondolták, hogy majd a 21. században magasvasúton és a föld alatt közlekedünk, bizonyára legrosszabb álmukban sem gondoltak arra, hogy 2015-ben naponta ezer busz fogja elhagyni a főváros garázsait minden reggel. Pedig időközben kiderült, egyedül a busz képes arra, hogy akár a metró is pótolja, ha éppen arra van szükség. ●

Utasok az egyik emeletes kocsai előtt az Andrassy úton

forrás: Nagy Zolt Levente gyűjteménye

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Szentpály Ágnes: Nagykörút

Pest és vidék határában ível
a Fibonacci arany spirál
száznyolcvanhatezer négyzetméteren
folyik a küzdelem.

Jobbról és balról olyan
nagy nevek szorítják
közre a pályát, mint

Balassi Bálint, Falk Miksa,
Nagy Ignác, Pozsonyi,
Hollán Ernő, Ditrói Mór,
Hegedűs Gyula.

Itt leledzik Jókai, Podmaniczky,
Szondi, Dessewffy, Zichy Jenő,
Aradi, az Oktogonnál Andrassy az,
aki Teréz és Erzsébet közé hág.

Szurkol még Kölcsey,
és Csepreghy, Tompa után
Ráday és Lónyay, csüng és
figyeli szemközt a Mestert.

A játékot nehezítve sűrűn
sorakoznak zebraák és
közlekedési lámpák.

Téli reggeleken és esteken
az autók fényszórói füzéreként
világítják be az aszfaltot.

A motorok ütemére rezegnek
és táncolnak a fények
A Nyugatinál és Blaha Lujzán
hömpölyögnek a népek.

Jászai Mari és Petőfi húzza
a két végét az ívnek.
A kifeszített sín pályákon
sárga villamosok billegnek.

A házak lassan százötven éve bámulják
üveges szemeken keresztül
– oromfalat oromfalnak vetve –
a változásokat és a növekvő tolongást.

Lassan karácsony
és apró izzó fényekkel
kötik majd gúzsba újra a fákat,
hogy minket elkápráztassanak.

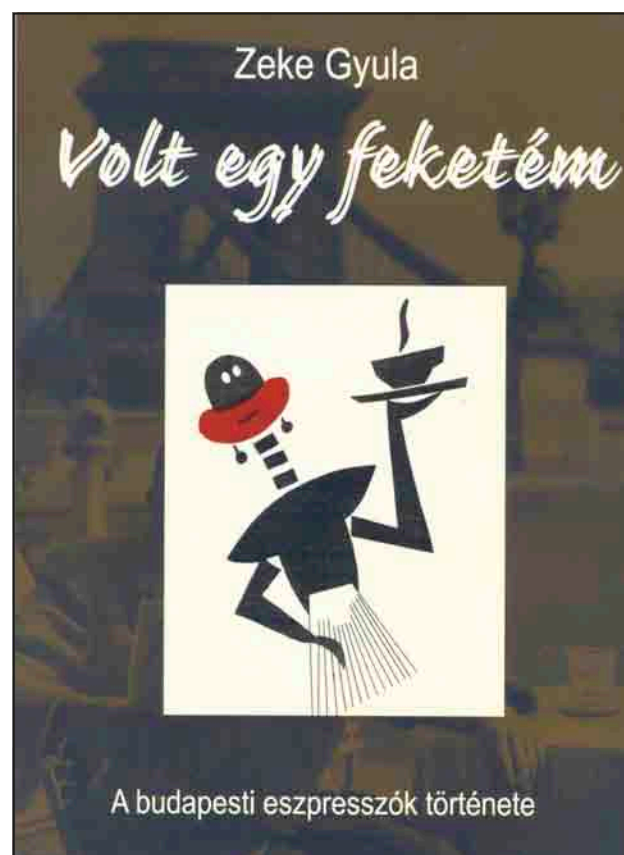
A Nagykörút, járdáján millió láb
hagyott láthatatlan lenyomatot.

Én is köztük vagyok.

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

VOLT EGY FEKETÉM...

Saly Noémi

A budapesti kávéházak történetéről már elég sokan és sokat írtak-írtunk – habár még messze nem eleget: egy mindenre kiterjedő, tiszteleg monográfia régóta várat magára –, de kései testvérükről, a presszokról az úttörő *Bodor Ferenc* 1992-ben megjelent kis könyvét és pár, ugyancsak kis terjedelmű írását leszámítva, többé-kevésbé tudományosnak mondható szempontból alig esett szó.

Ezt a hiányt pótolja *Zeke Gyula* tavaly ősszel megjelent kötete, amelynek műfaji besorolásával hiába próbálkoznánk. A szerző végzettsége szerint levéltáros és történész, hivatását tekintve író, életvitelét ismerve pedig kissé megkésett kávéházi törzsvendégnek kell neveznünk. Mindenesetre a levéltárak és múzeumi dokumentumtárak legsötétebb bugyraiból is előás olyan iratokat, amelyekre kevésbé szakértő kutató a bűdös életben rá nem bukkanna. De nem éri be ezekkel a forrásokkal: ott sorjáznak mellettük a napi sajtó cikkei, szaklapok, önéletrajzok, memoárok. Az impozáns jegyzetapparátus a fejezetek végére került, az ajánló bibliográfia pedig a kötet végére, ezért az olvasó tőlem tudhatja meg, mert nem voltam rest összeszámolni: összesen 408 jegyzet hivatkozik több mint 60 könyvre, mintegy 240 hírlapi cikkre és kötetben megjelent tanulmányra, 75 levéltári és dokumentumtári anyag jegyzékszámára (ám e számok mögött gyakran kötetnyi papiros rejtőzik), úgy egy tucatnyi rövidebb-hosszabb filmre és zenedarabra, végül pedig régi vendégekkel, pincérekkel és pincérnökkel készített személyes interjúkra. És aki valaha is végzett hasonló munkát, az tudja: ennek a mennyiségnek a sokszorosát kellett elolvasni, kijegyzetelni ahhoz, hogy végül csak a legjobbak

maradjanak. (Már csak azért is, mert például a Budapest bibliográfia hajdani készítői a vendéglátás témakörébe tartozó cikkeket – miért, miért nem – kihagyták a gyűjtésből, tehát nincs mese, a lapokat át kell nézni.)

No mármint a szerző a fentieket összegyűjtve és megrostálván a történet szemével értékeli, összefüggéseket tár fel és következtetésekre jut. Mindezt nyugodt, tempós, szélesen hömpölygő, olykor ádáz dühöt, máskor egyetértő bólogatást, megint máskor pocakrengető röhgést kiváltó, de mindenképp szépirodalomnak tekinthető mondatokba foglalva. Hab a tortán a tudósi objektivitáson túl mindent átszövő személyesség: itt egy gyakorlott presszóhasználó, a város polgára tudósít.

A kötet időrendben tekinti át e népszerű kávé intézmény történetét, kezdve a nagynyomású kávégépek és az első, magukat espressónak, eszpresszónak, presszónak nevező üzletek megjelenésével, 1924-ben (Ki tudta, ki hitte volna, hogy a legelső a Royal szálloda földszinti helyiségeiben, a Royal Orfeum helyén nyílt *Neiger Jenő* keze alatt, második gazdája pedig – 1943-tól, rövid ideig – nem más volt, mint a korábban a New York kávéházat vezető kiugrott sztárriporter, mindeki kedves *Tarján Viljje?*)

A második nagy fejezet az 1937-től 1944-ig tartó időszakot tárgyalja – részletesen szólva a „második elsőről”, *dr. Katona Imréné* legendás Quick-jéről –, s azt a küzdelmet, amelyet az új üzlet típus folytató a régiekkel és – helyét keresve – más vendéglátóhelyekkel: kávéházakkal, kávémérésekkel, vendéglőkkel, cukrászdákkal. Külön oldalaikon feketéllenek 1944–45 szörnyű hónapjai, majd jön a „tündöklés” időszaka, a koalíciós évek. 1949-től 1956-ig megint zord idők jártak: a vendéglátó-ipari vállalatok központosított, számozott „üzemegységeiben” főtt a kávé, és – még – szólt a zene. (Erről meg egy elbűvölően érdekes alfejezet.) „A hosszú hatvanas éveket” presszóbőség jellemezte, s mivel mindenki ott járt össze, a belügyesek figyelmét sem kerülhette el (ez a téma is kap külön alfejezetet, ahogy egy presszónőkből álló szocialista brigád brigádnaplója is). A kötetben vizsgált utolsó húsz évet – 1973–1992 – már az „elkocsmásodás” jellemezte, de az utolsó bástya, a Bambi még ma is áll, a záró fejezet címe pedig reményt ad a reménytelenségben: „Egyszer majd leülünk valahol”.

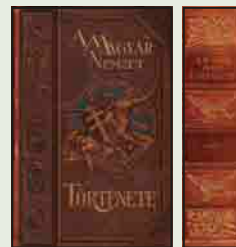
Az idézetek külön gyönyörűséggel szolgálnak. Kulturális életünk nagyjairól is, lám, kiderül: volt mondanivalójuk az újdonságról vagy – később – menedékről. *Márai Sándor*, *Cs. Szabó László*, *Ottlik Géza*, *Vécsey Leó* (színpadi szerző), *Nádasdy Kálmán* (itt mint filmforgatókönyv-író), *Székely Jenő*, *Szép Ernő*, *Kellér Dezső*, *Mándy Iván*, *Galsai Pongrác*, *Nemes Nagy Ágnes*, *Ferenczi György* (zongoraművész és bridszbajnok), *Láng György* (zenei életrajzok szerzője és kocsmazongorista), *Esterházy Péter*, *Orbán Ottó*, *Kaló Flórián*, *Tolvaly Ernő* (festőművész), *Tamás Gáspár Miklós*, *Hajnóczy Péter* szövegrészletei szerepelnek, a napi sajtóban megjelent cikkekkkel, illetve ipartestületi jegyzőkönyvekkel, minisztériumi utasításokkal és tanácsi határozatokkal váltakozva. Úgyhogy ha valaki mélyen le akarja tüdőzni a könyvben tárgyalt korszakok bármelyikének levegőjét, csak üsse föl a vonatkozó fejezetet.

És végül a képek. A szövegközti nem túl jó minőségűek, fekete-fehér mind, ennek oka nyilván a spórolás meg az eredeti igencsak hullámzó minősége. De 121 darab van belőlük! Soha ilyen teljességben és részletességgel nem csodálhattuk még meg bútorok, kávégépek, lámpák, felszolgálók és vendégek állandóságát és változásait. Nem szerettem habbal a kávé, de a könyv végén van nyolc oldal színes melléklet is, presszó-árlapok a szocializmus éveiből, ki ne emlékezne rájuk...

Zeke Gyula: Volt egy feketém... A budapesti eszpresszók története
Balassi Kiadó, Budapest, 2014, 330 oldal

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

A Budapest Antikvárium ajánlata
SZILÁGYI SÁNDOR (SZERK.):
A MAGYAR NEMZET TÖRTÉNETE
(I-X. KÖTET)

Athenaeum, 1896-98. Egységes, dombornyomósos díszkötésben. A kötés „Aufrecht és Goldschmied, Budapest” kötetében készült. A mű hiánytalan, nagyon szép állapotú, gyűjtői példány. Magyarország ezeréves fennállásának emlékére rendezett ünnepélyek kiegészítése céljából az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Emich Gusztáv vezérigazgató kezdeményezésére elhatározta Magyarország ezeréves fennállása történetének kiadását. Arc- és tájképekkel (rézkarcok, litográfiák, fénynyomatok), hasonmásokkal, aláírásokkal gazdagon illusztrálva.

Ára: 250 000 Ft

Az impozáns sorozat megvásárolható a Budapest Antikváriumban (1091 Bp., Üllői út 11-13., a Kálvin téren), illetve további becses darabok közt böngészhet honlapunkon: www.budapestantikvarium.hu

KELECSÉNYI LÁSZLÓ: MOZIÓ BUDAPEST – 111 ÉV A PEST-BUDAI MOZGÓKBÁN

Holnap Kiadó

A „Mesél a város” sorozat második kötete, a főváros szebb napokat látott moziáiba kalauzolja az olvasókat. Nemcsak művelődéstörténeti esszé ez a könyv, hanem a folytonos technikai lépésváltások közepette a változó szerepű mozgóképkultúra naprakész krónikája: minden, ami mozi. Minden, ami mozi volt. A mozi múlt. A némafilmek mozi. A filmművészet nagykorúságának mozi. Budapest megszámlálhatatlan, folyton változó mennyiségű és sokszor átkeresztelt nevű vetítőhelyei. A kispiszkosoktól a filmszínházakig. A csömozitól a soktermes multiplexig. Tehát: a mozimúlt.

Ára: 4900 Ft

SZÍVÓS ERIKA: AZ ÖRÖKLÖTT VÁROS. VÁROSI TÉR, KULTÚRA ÉS EMLÉKEZET A 19–21. SZÁZADBAN

Budapest Főváros Levéltára

A Várostörténeti tanulmányok 14. kötetében szereplő tanulmányok kiválasztásakor a szerzőt az a szándék vezette, hogy Budapestet a középpontba állítva az új- és jelenkori várostörténet lehetséges témáinak és módszereinek széles skáláját vonulassa fel. A kötet első részében többek között Budapest történelmi városnegyede, a Belső-Erzsébetváros 19–21. századi történelme tárul fel, a második rész tanulmányai a városi kultúrák, szubkultúrák, közösségek kérdését járják körül, a harmadik rész írásainak mindegyike műhelytanulmány.

Ára: 1900 Ft

Megvásárolható Budapest Főváros Levéltára titkárságán (1139 Budapest, Teve u. 3-5.)

SOKSZÍNŰ ZENEVARÁZSLAT

Fischer Iván és a Budapesti Fesztiválzenekar a 2015/16-os évadban is a sokszínűsége törekszik. A következő hangversenyszezonban *Mahler*, *Mozart*, *Prokofjev*, *Stravinsky* és *Sosztakovics* alkotásaiból is válogathat a közönség. A szezon ismét a Bridging Europe – Európai Hidak

fesztivállal indul, ahol most az osztrák kultúra kerül a középpontba. A legendás karácsonyi Titokkoncertek ismét a Zeneakadémia impozáns Nagytermében lesznek. Bérletek válthatók 2015. március 18-tól.

www.bfz.hu ●

EGYET FIZET, KETTŐT KAP

Last minute tárlatvezetések

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2015. március 21. szombat, 12 óra

Az utolsó alkalommal látható „Madách Retro – A Tragédia színei 1964/2014” című kiállításban Kovács Ida és Sidó Anna kurátorok, a „Csinszka, a modell és múzsa” című kiállításban pedig Hegyi Katalin és Kovács Ida kurátorok tartanak vezetést. A két tárlatvezetésen egy belépőjegy árértékűen vehetnek részt az érdeklődők. ●

EGY „JÁTÉKOS” EMBER

Az indológus indián – Baktay Ervin emlékezete

Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum, 2015. november 1-ig

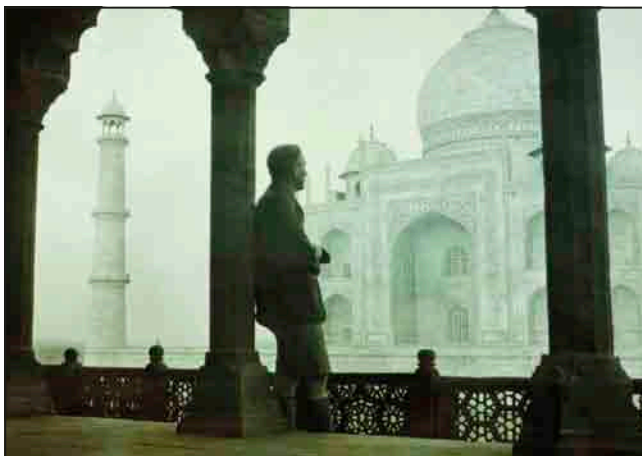
India kultúrájának egyik legfontosabb korabeli kutatója, számos könyvével, cikkével, kiállítás-rendezésével mindmáig legnagyobb magyar népszerűsítője volt az alig több mint ötven éve elhunyt Baktay Ervin (1890–1963). Festőművészként indult, majd fordításával, tanulmányával, útikönyveivel szerzett nevet magának, s a mára világhírűvé vált indiai festőnő, Amrita Sher-Gil nagybátyjaként családi élete is szorosan kapcsolódott Indiához. Mindeközben jelentőset alkotott földrajztudományokban, asztrológiában, művészettörténetben. Sokoldalú

tehetségét azonban nemcsak műveiben bontakoztatta ki. Gyermekkorai élményei révén barátaival 1924-ben megalapította a vadnyugati, majd 1931-ben az indián-játékot, melyet az észak-amerikai indián törzsi tanács is elismert.

A Baktay sokrétű személyiségét bemutató kiállítás megjeleníti családjának eddig sok tekintetben feltáratlan történetét, Baktay és művészbarátai festményein keresztül pedig a müncheni Hollósy-iskola utolsó éveinek működéséről kaphat képet a látogató. Nyugat-Tibetben gyűjtött tárgyai érdekes színfoltját képezik a kiállításnak, személyes életterén és művein keresztül pedig láthatóvá válik irodalmi, fordítói, útleírói működése és asztrológiai munkássága.

A kiállításához előadás-sorozat, izgalmas szakmai és társművészeti programok, és a felvetett témák sokoldalúságához illeszkedő múzeum-pedagógiai tevékenység kapcsolódik. ●

Baktay Agrában, a Tádzs Mahal előtt, 1928

A Nagyfőnök lóháton, 1931

Baktay Ervin lovon, Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum

HIDEGET, MELEG SZÍVVEL!

70 éves a MIRELITE – időszaki kiállítás

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2015. május 10-ig

Idén 70 éve jelent meg a MIRELITE hazánkban. Ma már kevesen ismerik a név eredeti jelentését. Egykori gyártója, a Mezőgazdasági Ipar Rt. nevének rövidítéséből és az ELITE szóból hozták létre. Hazánk hűtő- és élelmiszeripara már a század elején, majd azt követően is élen járt az új technológiák és minőségi élelmiszerek bevezetésében. Ennek köszönhetően született meg 1945-ben a MIRELITE. Kezdetben még valóban elit termék volt, később pedig népszerű élelmiszeri cikk

lett belőle. A MIRELITE az idők során fogalommal és megbízható védjeggyé vált. A kiállítás a Magyar Hűtőipari Vállalat legendás múltjába enged bepillantást. Emlékezzünk, nosztalgiazzunk egy kicsit néhány falat mélyhűtött finomság mellett. A tárlattal a Magyar Hűtőipar egykori és jelenleg is aktív dolgozóinak szeretnének emléket állítani, akik az elmúlt hetven év során „hideget adtak, meleg szívvvel!”. ●

KÉZMOSÁS ÓRA

Zappe László

A Kolibri Pincében 2008-ban mutatták be a Klamm háborúját a színház középiskolásoknak megbeszélendő problémákat kínáló sorozatában. Az osztályával, tanítványaival, hivatásával meghasonlott tanár történetét Scherer Péter annyira igazi tragédiaként jelenítette meg, hogy zavart tanügyi példázatként, osztályfőnöki órák alapanyagaként használják. Méltatlannak éreztem a létrejött esztétikai értékhez, hogy leszállítsák a köznapi életprobléma szintjére.

Scherer Péter viszont azóta, színészként és rendezőként egyaránt, az oktatási, az oktatást segítő tantermi példázatok valóságos specialistájává lett. Már a következő esztendőben ugyancsak a Kolibri Pincében Szanitter Dávid és Pelsőczy Réka előadásában megrendezte a Kikatt című előadást, amely egy szélsőségesen renitens kamaszkorú diák és tanárnője bonyolult viszonyát dolgozta föl. Lutz Hübner darabja is túlmeleg őszinteségben azon a határon, amit mifelénk az ilyen problémákkal kapcsolatban meg szoktunk engedni magunknak. Az előadás azonban nem megy túl azon, amit még elviselhetőnek tartok a gyakorlatias boncoláshoz.

2010-ben A gyáva címmel egy drogos fiú és szerencsétlen, jó szándékú apjának a kapcsolatán keresztül fogalmazta tantermi példázattá az ifjúság kábítóse-

rezésének súlyos gondját Kovács Krisztiánnal – az apa szerepét maga játszotta – ugyancsak a Kolibri Pincében. Ez is nagyon erős, figyelem felkeltésére, elrettentésre és tanulmányozásra egyaránt alkalmas előadás volt. 2012-ben Vakság címmel Sárosdi Lilla előadásában rendezett izgalmas dokumentumjátékot az előítéletes, a fogyatékosokat lesajnáló, meg nem értő viselkedésről.

2013-ban pedig már egészen az iskolai oktatásba simuló, de a tananyagot az oktatási intézményekben megszokottól élesen eltérő módon feldolgozó produkcióban mutatta be nagy költőinket Ady/Petőfi címmel Scherer Péter rendezésében Katona László és Kovács Krisztián.

Az egy ideje a Nézőművészeti Kft. neve alatt működő együttes ma már rendszeresen jelentkezik oktató-nevelő célzatú, iskolákba szánt előadásaival, Gyulay Eszter dramaturgi segítségével. Legújabb vállalkozásuk címe: A kézmosás fontosságáról. Ezúttal a színházi eszközöket egészen triviális, hétköznapi, de életbevágóan fontos kérdések középpontba állításához alkalmazzák bravúros precizitással.

A higiénia, a tisztaság, a járványok elleni küzdelem oktatási témaként lehet nagyon unalmas. Scherer Péter színpadán egy baktérium (Molnár Gusztáv) és egy ismeretterjesztő tudós (Katona László) vicces és szellemes, drámai és komikus,

történelmi és biológiai érveket, irodalmi idézeteket és allúziókat bőségesen ontó küzdelme folyik. Miközben elsőprő kedvességgel vegzálják a nézőket is. És persze gitároznak, rappelnek is. Ezúttal a Budaörsi Latinovits Színház a társvállalkozó, én azonban a Tháliában láttam, az Arizona Stúdióban, nem éppen tantermi körülmények között, felnőtt közönség előtt. Minket is lehengerelt, miközben jól tudtam, hogy igazából nagyobb unokáimnak szólna. Zseniális ravaszszággal állít csapdát a kamaszok feltételezett ellenállására számító szöveg. Kapunk hideget, meleget.

Molnár Gusztáv mielőtt felfedi igazi szerepét, megnyeri rokonszenvünket, szívünkbe lopja magát, hogy aztán kiderüljön ő bizony itt az ördög ügyvédje lesz. Katona László egy fontoskodó szakember idétlenkedéseit itatja át annyi szeretetre méltó humorral, hogy annak lehetetlen ellenállni. Amikor már Semmelweisszé alakulva harcol a kézmosás fontosságának elismertetéséért, teljes szívvvel állunk mellette és mögötte. És persze ennek kapcsán a bakteriológián és a járványtanon messze túl fekvő mély társadalmi problémákkal is szembesülünk. Merthogy azt is megtudjuk: a Semmelweis-szindróma nem orvosi-természettudományi fogalmat takar, hanem azt a társadalmi jelenséget, amikor a korát megelőző tudóst nem értik meg, kiközösítik, lehetetlenné teszik, halálba kergetik. Mert talán mondanom sem kell, a kézmosás óra mögött hatalmas történelmi, tudományos ismerettár is megmutatkozik. Bohóckodva és rappelve. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Kalap, kabát

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Nem tudom, önök hogy vannak vele, én nem tudok szomorúbb látványt elképzelni, mint mikor a nagykabátok ellepik az éttermet: ülnek a székek karfáján, a szomszéd ülésén, a földön, a nagytáska alatt. Vagy egyenesen a vendég hátán. A kabát az asztal körül nekem egy étteremben az igénytelenséget, a nemtörődömséget jelenti, a vendég semmibevételét. Azt üzeni, hogy a helyieket nem érdekli, otthonosan érzed-e magad körülben, sőt, alig várják, hogy fizess és menj. Azt jelenti, hogy nemcsak magukban, hanem benned sem bíznak: a hozzájuk érkezett tárgyakért pedig, beleértve a kabátokat, nem vállalnak felelősséget.

Nem tudom hogy vannak vele, de én rögtön kifordulok abból az étteremből, ahol effajta látvány fogad. Tudom, tudom, hogy a helyzet súlyosabb, mint amilyennek látszik: az igénytelenség terjed, mint az influenza, manapság már a mozik között is csak nagyítóval találhatni olyat, ahol ruhatár is van, pedig nincs annál szórakoztatóbb, mint ülünkben a kabátunkkal meg a bevásárlószatyorról meg a táskánkkal végigélvezni egy két és fél órás művészfilmet. Vagy az üresen hagyott szomszéd ülésre rakni a holminkat, hogy aztán a film végén a zsebekből az előző sorok

alá zuhanjon zsebkendő, igazolvány, aprópénz. Szórakoztató dolog még az is, ha lepakolunk magunk mellé, aztán, ahogy elkezdődik a film, megjelenik mellettünk a zsöllye későn érkezett gazdája – kapkodhatjuk a cuccunkat a sötétben. (Nem akarom végleg elveszteni jóindulatukat, de kénytelen vagyok elmesélni, hogy sok-sok év előtt, amikor ez a divat kezdett elharpózni, amikor tehát még minden moziban volt ruhatár, de már nem mindegyikben volt ruhatáros, egy ízben, kurucos lázadásként, az őrizetlen ruhatárba helyeztem a magam s nóm kabátját, meg még néhány táskát, szatyrot, ami adódott. Jól szórakoztunk, az igaz, de hazafelé aztán nagyon fáztunk, és még a helyiek is úgy néztek ránk, mint valami ápoltra.) Nincs ruhatár az orvosi rendelők többségében sem, az ember úgy vánszorog kezelőből kezelőbe, vérvételről röntgenre, hogy cipeli a kabátot, sálát, sapkát magával – miközben, mondjuk, a vénájára szorítja a vattát: a többit elképzelve.

Nem hiszem, hogy ez anyagi kérdés: ez szemlélet kérdése, mely ellen, míg a kezemet emelni tudom, tiltakozni fogok.

A vendéglátás lényege benne van a nevében. Mit szólnának, ha legjobb barátjuk meghívna önöket vacsorára, és egész idő

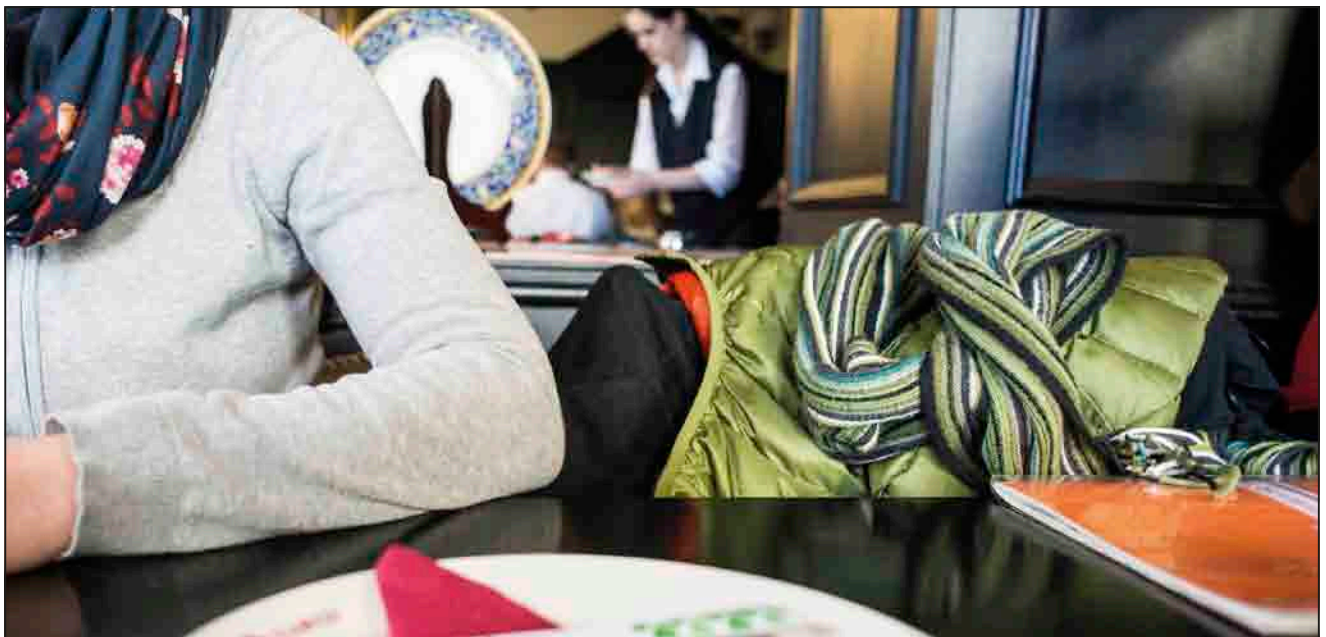
alatt az ölükből kellene tartani a kabátjukat? Ugye, hogy ugye.

Nem vagyok nagy barátja a „bezzeg az én időmben” kezdetű mondatoknak, mert azok azt sugallják, mintha a jelenidő már nem volna az enyém, pedig szeretem annak hinni, most mégis kénytelen vagyok élni vele. Bezzeg az én időmben Budapest még tele volt ruhatárokkal. A „ruhatáros”, az komoly foglalkozásnak számított. És nemcsak a legelegánsabb éttermekben szolgált ki, hanem a közepesekben és a fapadosokban is. A szállodák étterme vagy a belvárosi vendéglők mind-mind elegáns foyer-val kezdődtek, mosdókkal, tükrökkel és ruhatárral – az ember felszabadulva és felfrissülve indult el aztán az asztala felé. De ahol nem volt erre tér, ott is sertepertélt egy pikolófiú a bejárat fogasoknál, le- és felségítette a kabátokat, aztán ment a dolgára.

Most meg jó, ha egyáltalán van néhány fogas a falakon. Azok is jobbára csak dísznek vannak, feleannyian, mint ahány vendég elfér az étteremben, többségükön sosem lógott kabát, nem is tehetné, mert akkor belelógna az ételbe. A szállodák elegáns ruhatárai örökre bezártak, a legtöbb, amit elmondhatunk, egy meghosszabbított, mozgó szobainas vagy egy kétszárnyú szekrény a konyha közelében, ahol a kabátok lelkesen magukba szívhatják a serpenyők illatát. De ha valaki egy kalapot akar elhelyezni egy mai magyar étteremben, hát annak korábban kell felkelnie.

Nem tudom, mit lehetne kitalálni. Talán a Föld felmelegedésében reménykedhetünk.

Addig meg várjuk a tavaszt, barátaim. ●

Szabadegyetemi előadássorozat a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumában

2015. február 25., szerda 17 óra

TÁRLATVEZETÉS A MEGÚJULT KÖZÉPKORI PALOTA TEREIBEN

A vezetést a kiállítás rendezői tartják:
Benda Judit régész, Dr. Magyar Károly régész és
Dr. Spekner Enikő történész (BTM)

2015. március 25., szerda 17 óra

A SERTÉSKERESKEDŐKTŐL A PRIMADONNÁKIG
AVAGY A NÉPSZÍNHÁZ UTCA TÖRTÉNETE
Előadó: Maczó Balázs történész (BTM)

2015. április 22., szerda 17 óra

TÁRLATVEZETÉS A MÁTYÁS-TEMLOM ÉVSZÁZADAIRÓL
SZÓLÓ KIÁLLÍTÁSBAN

A vezetést a kiállítás rendezője:
Dr. Farbaky Péter (BTM) főigazgató
művészettörténész tartja

2015. május 20., szerda 17 óra

BUDA BORA

Budapest szőlő- és borkultúrájának története
Előadó: Dr. Buza Péter művelődéstörténész

A programokon a részvétel ingyenes.

Helyszín: Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeum
1014 Budapest, Szent György tér 2.
Budavári Palota E épület
www.btm.hu
kapcsolat@mail.btm.hu
487-8871

BUDAPEST

480 Ft

forrás: MNM TKCS

